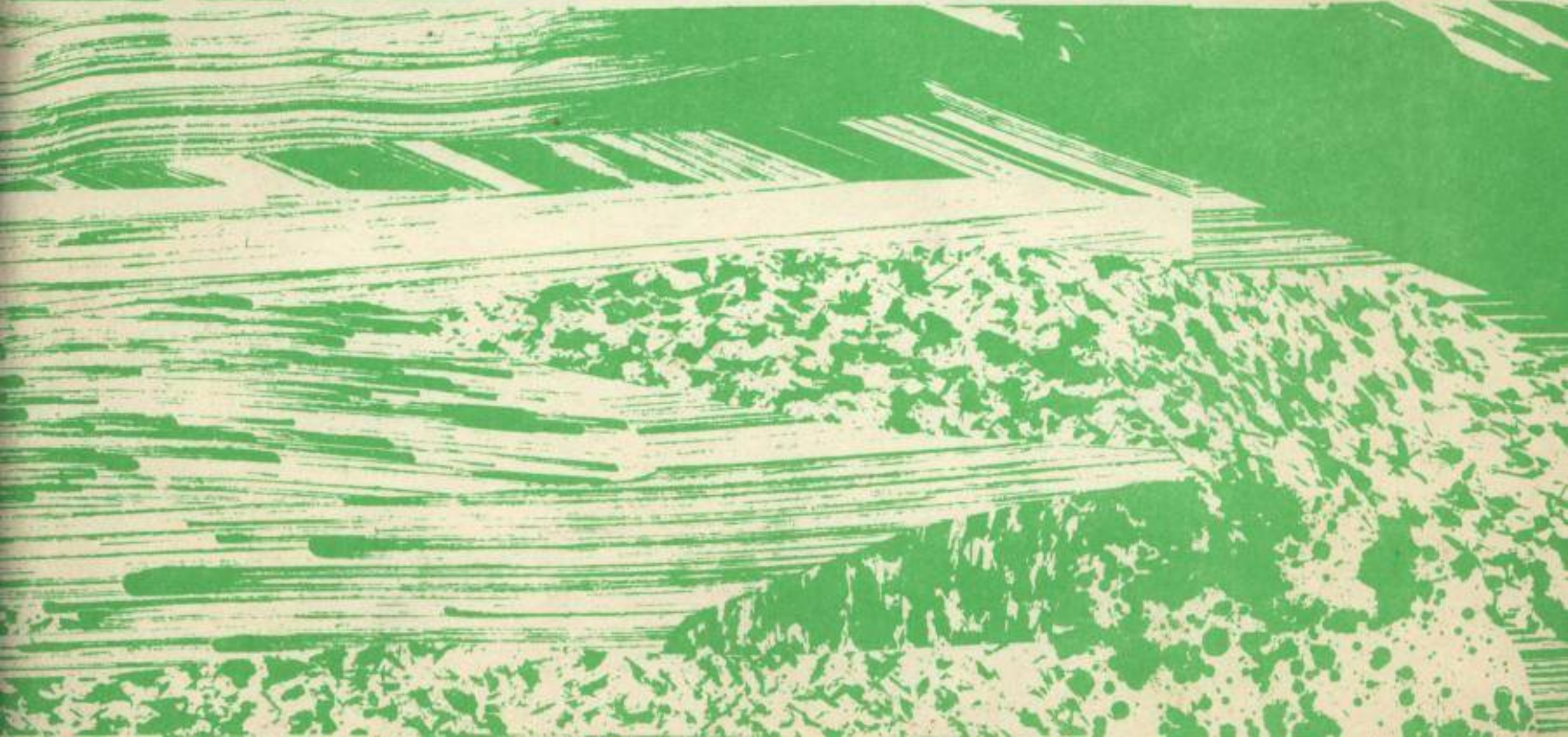

BRATISLAVA

V našom meste sa stali problematickými základné podmienky života. Znečistenie ovzdušia ohrozuje zdravie prakticky všetkých obyvateľov, najmä starých, chorých a detí. Ohrozené sú i prirodzené zásoby vody a kvalita tej, ktorá tečie z vodovodov v našich domácnostiach je podľa meraní hygienikov neuspokojivá. Neplnia sa sľuby ani uznesenia NVB o opatere a zvelaďovaní zelene, o vymiestňovaní zastaralých prevádzok, o výstavbe ekologických stavieb, atď. Málo sa vykonalo v boji s hlučnosťou, jej nadnormatívne dávky postihujú 150 000 z Bratislavčanov. Kritická je situácia v obnovovaní historického jadra. Pred našimi očami sa rozpadajú cenné historické detaily i celé budovy. V ochrannom pásme Štátnej mestskej pamiatkovej rezervácie sa pokračuje v asanáciách hodnotných objektov, resp. celkov. Historické hodnoty stredovekých obcí, ktoré sa stali súčasťou Bratislavy, ustupujú a majú ďalej ustupovať panelovej výstavbe. Krajne nevyhovujúca je situácia sídlisk, najmä Petržalky. Obyvateľov sužuje neupravené okolie domov, nedostatok zelene, a zaostávanie výstavby vyššej i základnej občianskej vybavenosti. Počet Bratislavčanov žijúcich na neukončených sídliskách neustále rastie. Oneskoruje sa dobudovanie dopravnej siete. Hromadná doprava nielenže neuspokojuje súčasné nároky na kultúrne cestovanie, ale ani prepravné nároky.

Tvorba mesta, zameraná doteraz na rozvoj jeho výrobných funkcií, zanedbala budovanie zdravotníctva, kultúrnych zariadení, sociálnych zariadení, rekreačných a športových zariadení a širokú oblasť služieb - V žiadnej z uvedených oblastí sa v Bratislave nespĺňajú ani len kvantitatívne normatívy, vo viacerých je jej situácia najhoršia v ČSSR.

Zlý stav komplexu životného prostredia zhoršuje zdravotný stav Bratislavčanov, sťažuje asimiláciu početných imigrantov a nepriaznivo mení politické a hodnotové orientácie občanov, zvlášť mládeže.

Ak za nápravu považujeme dosiahnutie hygienickej nezávadnosti prostredia, obnovenie jeho niekdajších hodnôt a dobudovanie potrebných mestotvorných funkcií - potom pri doterajšom spôsobe nie je náprava reálna ani v horizonte prvých desaťročí budúceho storočia. S takýmto stavom sa nemožno zmieriť.

Vyzývame preto k verejnej diskusii o ďalšom rozvoji Bratislavy, ktorá by za účasti občanov, odborníkov a významných kultúrnych a vedeckých autorít nášho národného života prehodnotila doterajšiu stratégiu a hľadala súčasný, komplexný pohľad na úlohu a podobu hlavného mesta Slovenska.

Dokument v prílohe tejto výzvy považujte za prvý príspevok do diskusie. Predkladáme ho s vedomím možných omylov a neúplností, hoci redakcie jednotlivých tém, redakcia celého dokumentu i oponentská rada vynaložili maximálne úsilie, aby poskytol čo najúplnejší a čo najpravdivejší obraz o problematike.

Podčiarkujeme, že cieľom materiálu nie je existujúce problémy samoučelne škandalizovať, ale ich pomenovať a tak začať riešiť. Degradácia hodnôt, plytvanie, poškodzovanie zdravia ľudí a hromadenie problémov, ktoré zasiahnu budúce generácie - je nemorálne, deje sa však každodenne pred zrakmi občanov, nik nie je volaný na zodpovednosť a nekonajú sa všetky kroky potrebné k náprave.

Tento morálny rozmer bratislavskej situácie je, domnievame sa, rovnako závažný ako zdravotné či ekonomické hľadisko.

Práve preň je súčasná situácia životného prostredia v Bratislave neprijateľná - i pri vedomí neodškriepiteľných úspechov jej povojnového rozvoja /rast hmotného blahobytu obyvateľov, rast výroby, počtu bytov a pod./.

Očakávame, že verejná diskusia, úvodom ku ktorej by chcel byť tento dokument, bude nielen artikulovať záujmy Bratislavčanov, ale bude i mobilizovať ich sily a obnovovať vzťah obyvateľov k svojmu mestu.

Obsah

I. Časť: PRÍRODNÉ ZLOŽKY PROSTREDIA

1. Kvalita ovzdušia Bratislavy:

- a/ Zdroje znečistenia
- b/ Faktory ovplyvňujúce znečistenie ovzdušia
- c/ Aké sú perspektívy?
- d/ Náprava

Príloha: a/ obr. I.

2. Voda:

a/ Povrchové vody:

- 1. Tok Dunaja
- 2. Malý Dunaj
- 3. Iné toky
- 4. Studničky
- 5. Strkoviská

b/ Čistenie odpadových vôd

c/ Spodné vody:

- 1. Kvantita
- 2. Kvalita

d/ Náprava

3. Horniny, pôda a krajinný reliéf

- a/ horniny
- b/ pôda
- c/ reliéf
- d/ zhrnutie
- e/ náprava

4. Ohrozené prírodné hodnoty:

- a/ Vývoj vzťahu
- b/ Dnešná situácia zelene /intravilán/
- c/ Extravilán Bratislavy
- d/ Príčiny:

- 1. ZARES
- 2. MSPSOP

e/ Postoj k prírode a k zeleni

f/ Náprava

5. Hlučnosť:

- a/ Dnešná situácia
- b/ Náprava

Príloha: obr.

6. Rádioaktivita v životnom prostredí Bratislavy:

a/ Prírodná rádioaktivita

b/ Umelá rádioaktivita:

- 1. Pôsobenie plynného radonu
- 2. Energetických zdrojov
- 3. Ožarovanie pri diagnostike a liečení
- 4. Jadrové výbuchy
- 5. Jadrové zariadenia

c/ Bratislavský jadrový reaktor

II. Časť

1. Historické jadro

- a/ vznik SMPR
- b/ súčasný stav HJ
- c/ obnova HJ

- 1. Stupeň rozhodovania
- 2. Projektová a predprojektová príprava
- 3. Realizácia

d/ využívanie HJ

e/ návrhy

2. Centrálna mestská oblasť:

a/ Ochranné pásmo SMPR

b/ Súčasná situácia:

- A. Panenská, Konventná
- B. Suché Mýto, Staromestská ul.
- C. Obchodná ul. Vysoká ul.
- D. Kollárovo nám.
- E. Nešporova, Zochova, Palisády...
- F. Blok pod Hlavnou stanicou
- G. Mýtna, Radlinského, Steinerova, Záhradnícka
- H. Dunajská, ČA, Čs. armády
- I. Duklianska, Cukrová, Sasinkova...
- J. Suvorovova, Bezručova, Gajova...
- K. Gorkého, Stúrova, Safárikovo nám.
- L. Okolie hradného kopca, nábrežie
- M. Hviezdoslavovo nám. a okolie
- N. Námestie SNP, časť Poštovej
- O. Priestory monument.stavieb

c/ Záver

3. Aglomerované obce Bratislavy:

- a/ Situácia
- b/ Straty
- c/ Náprava

4. Priemysel:

a/ Priorita priemyslu

b/ Slovnáft:

- 1. Rast
- 2. Vplyv na životné prostredie
- 3. Nebezpečie havárie
- 4. Pokusy o nápravu

c/ Návrhy

5. Doprava:

- a/ Dopravná sieť
- b/ Mestská hromadná doprava
- c/ Statická doprava
- d/ Ostatné druhy:
 - 1. Železničná doprava
 - 2. Letecká doprava
 - 3. Lodná doprava

4. Cyklistická doprava

- e/ Neopakujeme chyby
- f/ Návrhy

6. Výstavba

- a/ Tvorba mesta
- b/ Petržalka

- 1. Sanca
- 2. Aká mohla byť
- 3. Aká mala byť
- 4. Aká je:

- A. Urbanizmus Petržalky
- B. Byty
- C. Životné prostredie
- D. Občianska vybavenosť
- E. Doprava
- F. Ľudia Petržalky

- c/ Kvantitatívny rast-dokedy?
- d/ Aké sú plány?

III. Časť: SOCIÁLNE PROSTREDIE

1. Kultúrna infraštruktúra:

- a/ Všeobecne
- b/ Súčasná situácia konkrétne:
 - A. Divadelné scény
 - B. Koncertné sály /živá hudba/
 - C. Koncert. sály /reproduk.hudba/
 - D. Kiná
 - 5. Galérie a výstavné siene
 - 6. Klubové zariadenia
 - 7. Knižnice
 - 8. ObKASS

c/ Náprava

2. Služby:

- a/ Obchodné zariadenia
- b/ Reštauračné zariadenia
- c/ Ubytovacie zariadenia
- d/ Výrobné a opravárenské služby
- e/ Rekreácie a šport
- f/ Verejnoprospešné služby
- g/ Hygienické zariadenia
- h/ Verejné osvetlenie
- i/ protipožiarna služba
- j/ Bezpečnostné služby
- k/ Stavebná údržba
- l/ Spojové služby
- m/ Odpady
- n/ Návrhy

3. Zdravotníctvo:

- a/ Zdravotnícke zariadenia
- b/ Zdravotnícky personál
- c/ Kvalita zdravot. služieb
- d/ Zdravot. stav populácie
- e/ Zdravot. stav Bratislavčana
- f/ Návrhy

4. Znevýhodnené sociálne skupiny

- a/ Starostlivosť o starých a postihnutých
- b/ Deti a mládež

SÚVISLOSTI

Edičná poznámka

AUTORSKÝ KOLEKTÍV

1. Ján Budaj
2. prom.hist. Mária Filková, MV SZOPK
3. Ing. Juraj Flamík, Mestská správa pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody
4. Ing. Fedor Gál, CSc., Kabinet prognózovania vedy SAV
5. prom.žurnál. Eugen Gindl, red.čas. Kozmos
6. Ing. arch. Ivan Gojdič, Štátny ústav pamiatkovej starostlivosti
7. RNDr. Mikuláš Huba, CSc., Geografický ústav CGV SAV
8. RNDr. Vladimír Ira, CSc., Geografický ústav CGV SAV
9. RNDr. Gabriela Kaliská, Mestská správa pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody
10. Ing. Vladimír Kohút, Stavoprojekt
11. JUDr. Judita Kokolevská, Výskumný ústav preventívneho lekárstva
12. Ing. Juraj Kubáček, CSc., Stroj.fakulta SVŠT
13. PhDr. Ivan Kusý, CSc., Ústav stavebníctva a architektúry SAV
14. prom.hist. Peter Kresánek, Fakulta architektúry SVŠT
15. MUDr. I. Levský, Výskumný ústav výživy ľudu
16. Ing. arch. Zora Okáliová - Paulíniová, Projektový ústav kultúry
17. PhDr. Juraj Podoba, Národopisný ústav SAV
18. Ing. Kamil Procházka, red.Technických novín
19. prom.biol. Pavel Šremer, Staving
20. PhDr. Ivan Štúr, CSc., Poliklinika, Bezručova 5
21. MUDr. Peter Tatár, CSc., Ústav experimentálnej endokrinológie SAV
22. Ing. Jana Višváderová, Chemický ústav SAV
23. Ing. Hana Volková, URBION

1. Ing. arch. Pavol Bauer
2. PhDr. Gabriel Bianchi, CSc.
3. RNDr. Ľuboš Čillág
4. RNDr. Ladislav Dolan
5. Ing. arch. Matúš Dulla, CSc.
6. RNDr. Andrej Ferko
7. Ing. arch. Andrej Fiala
8. Doc. Dr. Ing. Mikuláš Gažo, DrSc.
9. PhDr. Jana Geržová
10. RNDr. Anna Grešková, CSc.
11. RNDr. Ján Hanušin, CSc.
12. RNDr. František Heseck, CSc.
13. Ing. arch. Milan Hladký, CSc.
14. Ing. Roman Hofbauer, CSc.
15. PhDr. Štefan Holčík
16. MUDr. Jozef Holomán, CSc.
17. Doc. RNDr. Anton Jurko, DrSc.
18. Ing. J. Kališ, CSc.
19. PhDr. Viera Káľavská
20. MUDr. Imrich Kostolný
21. Ing. arch. Juraj Králik, CSc.
22. zaslúžilý umelec Prof. Martin Kusý
23. RNDr. Ján Lacika
24. RNDr. Mikuláš Lisický, CSc.
25. Ing. Michal Majtán, CSc.
26. národný umelec Vladimír Mináč
27. PhDr. Ladislav Mlynka
28. Ing. Vladimír Ondruš
29. RNDr. Ján Oťaheľ, CSc.
30. Ing. Rakšányi
31. Ing. Skyva
32. prom.hist. Ladislav Snopko
33. RNDr. Miloš Stankoviansky, CSc.
34. Ing. František Suchánek
35. RNDr. Jaroslav Šíbl
36. Ing. Milan Škodný
37. RNDr. Koloman Tarábek, CSc.
38. Ing. arch. Igor Thurzo
39. Ing. arch. Volko
40. RNDr. Eva Votavová
41. RNDr. Dušan Závodský, CSc.
42. prom.geol. J. Zhorela

1. Ján Budaj
2. Ing. Juraj Flamík
3. Ing. Fedor Gál, CSc.
4. Eugen Gindl
5. RNDr. Mikuláš Huba, CSc.
6. MUDr. Peter Tatár, CSc.

TECHNICKÁ SPOLUPRÁCA:

1. Vlasta Farkašová
2. Ing. František Guldan
3. Ing. arch. Martin Kvasnica
4. Ing. Magda Kvasnicová
5. Eva Mikulášová
6. Ing. Marta Pichová
7. Ing. Jozef Vojta
8. Igor Strinka

ĎALEJ SPOLUPRACOVALI:

1. akad. mal. Daniel Fischer
2. Ing. arch. Anton Hodál
3. akad. soch. Marián Huba
4. Ing. Andrea Chorvátová
5. JUDr. Jozef Klapáč, CSc.
6. Ing. arch. Vladimír Kokolevský
7. Ing. arch. Marie Křápková
8. PhDr. Štefan Lahita
9. Ing. Ján Langoš
10. Ing. arch. Martin Mašek, CSc.
11. Ing. Jozef Vavroušek, CSc.

a ďalší

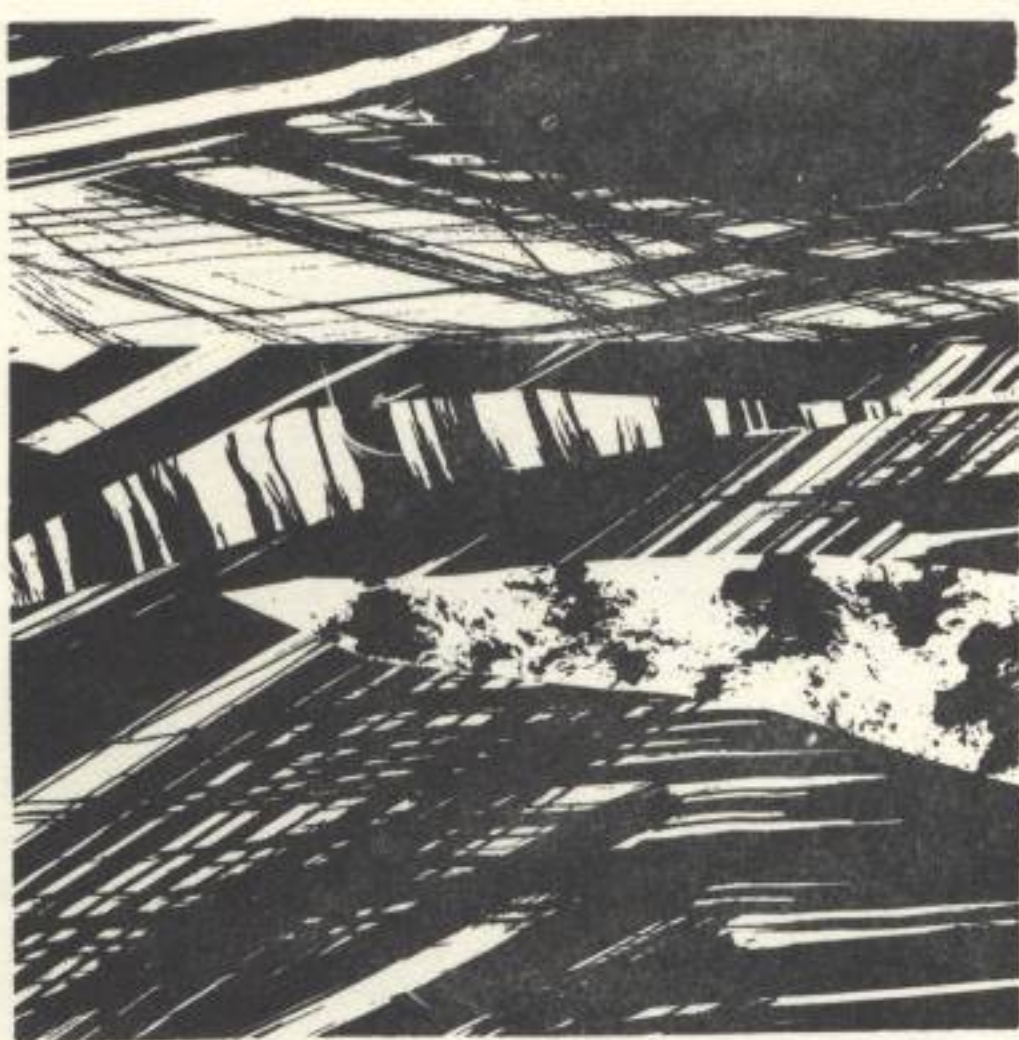
ZOSTAVIL A REDAKČNE UPRAVIL:

Ján Budaj

VYDAL: Základné organizácie slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny SZOPK č. 6 a 13 v Bratislave, ako prílohu ku zápisnici zo spoločnej členskej schôdze, uskutočnenej dňa 4.6.1987 /v predvečer Medzinárodného dňa životného prostredia/.

Neprešlo jazykovou
úpravou

KVALITA OVZDUŠIA BRATISLAVY

Ovzdušie, hoci tvorí základnú zložku životného prostredia, je v ČSSR značne znečistené. Podľa bilancie EHK OSN sme v znečistení ovzdušia v prepočte na obyvateľa na druhom mieste v Európe /1/. Ovzdušie v Bratislave patrí k najznečistenejším v ČSSR /2/. Na celom území mesta prekračujú najvyššiu povolenú koncentráciu /NPK/ tieto látky:

oxid siričitý /SO₂/: ovplyvňuje krvotvorbu, dráždi sliznice, oči, spôsobuje chronické ochorenie dýchacích ciest;

oxid uhoľnatý /CO/: zhoršuje ochorenia srdca, tvorbu hemoglobínu, zvyšuje únavu a toxicky pôsobí na centrálnu nervovú sústavu;

oxidy dusíka /NO_x/: spôsobuje ochorenia dýchacích ciest a srdca /cyanózu/, majú karcinogénne účinky;

Tuhý spád: podľa pôvodu zasahuje dýchacie cesty, srdce, imunitný aparát /karcinogénne pôsobenie/ atď.;

Vo zvlášť znečistených oblastiach Bratislavy sa prekračujú NPK i ďalších škodlivín najmä:

Sírouhľík /CS₂/: poškodzuje pľúca a vyvoláva psychické poruchy;

Sírovodík /H₂S/: nervový jed, spôsobuje silné depresie, nespavosť, zhoršenie pamätí a podporuje arteriosklerózu;

Kovy a ich zlúčeniny: v ovzduší Bratislavy sa vyskytujú najmä olovo, mangán, meď, zinok, fluór, organické zlúčeniny, kadmium. Sú to kumulatívne jedy, tzn., že ich účinok sa po čase dostavuje i pri nízkych expozíciách, keďže ich z tela nevylučujeme. Toxicky pôsobia najmä na pečeň, na obličky, na krvotvorbu /Pb/, karcinogénne a mutagénne /Ni, Kd, Cr, Pb/.

Okrem uvedených látok obsahuje bratislavské ovzdušie, celý rad ďalších. Hygienické štúdie ukazujú /4/, že mnohé z týchto látok v ovzduší vzájomne

jomne reagujú, najmä na fotochemickej báze. Vznikajú tak nové škodliviny s toxickými karcinogénnymi, mutagénnymi a teratogénnymi /ohrozujú plod v tele matky/ účinkami.

Hoci situácia ovzdušia Slovenska nie je uspokojivá /Slovensko je na treťom mieste v Európe v znečistení ovzdušia na 1 obyvateľa /5/, je bratislavská situácia výrazne horšia: Bratislava zaberá len asi 0,8 % územia Slovenska, no v jej ovzduší je až 7,6 % celoslovenských emisií SO₂, 8,1 % CO, 40,5 % sírovodíka, 20 % olova a 71 % sírouhľíka /6/.

Ako vidíme na obr. 1 /7/ je v centrálnych častiach Bratislavy prekračovaná hygienická norma sumárne viac ako desaťnásobne.

Z

Pre požiadavku letiska sú komíny emitujúce škodliviny nižšie, majú od 40 do 80 m /náletový kužel letiska/. /29/

Priaznivo by na kvalitu ovzdušia pôsobila zeleň a najmä stromy. Ich lístie má doslova zázračnú schopnosť zachytávať škodliviny i prach. No, ako sa podrobnejšie rozvádza v kapitole o bratislavskej zeleni, tejto zložke životného prostredia sa nevenovala náležitá pozornosť. Celkovo možno zhrnúť, že k nepriaznivej situácii ovzdušia Bratislavy prispievajú viaceré ovplyvňujúce faktory, najmä: časté inverzné situácie, vysoká hustota automobilovej dopravy nevhodná lokalizácia znečisťujúcich závodov, požiadavky letiska, vysoká rozostavanosť a iná sekundárna prašnosť a napokon nedostatok vzrastlej zelene v najpostihnutejších oblastiach mesta.

c/ Aké sú perspektívy?

Prvým krokom k náprave by bolo presné a trvalé /kontinuálne/ meranie úrovne znečistenia. Vybudovať Automatický monitorovací systém znečistenia ovzdušia /AMSZO/ nariadila vláda uznesením 250/1978. Začiatok realizácie sa však odďaľoval, pretože výstavba bola viazaná na nákup zahraničných analyzátorov. Naliehavosť tejto úlohy potvrdilo uznesenie vlády SSR č. 100/1982 a úloha sa stala súčasťou 7. SRP.

Dokončenie sa oneskoruje, pretože AMSZO musí byť vybudované len na báze tuzemských súčiastok /30/.

Otázka priority spoločenských úloh sa nám vynára i pri iných problémoch, súvisiacich so znečistením ovzdušia Bratislavy. Krajne neuspokojivá je doterajšia prax v plnení plánu odstávky morálne a technicky zastaralých prevádzok. Bežným javom je, že zastavenie prevádzky sa naplánuje a potom dlho odkladá, pričom sa už neinvestuje do údržby a ekologických zariadení prevádzky. Napr. o zrušení prevádzky viskózovej striže sa rozhodlo v r. 1957, no zrušená bola v skutočnosti až po 21 rokoch, v r. 1978. /31/. Premiestnenie ďalších škodlivých prevádzok v CHZJD bolo plánované okrem iného v Návrhu opatrení Min. výstavby a techniky SSR už v r. 1972 /32/. Návrhy premiestnenia rôznych prevádzok sa objavujú i v materiáloch vlády SSR. Tu nachádzame i rozhodnutie vlády o premiestnení Slovnaftu /z r. 1978/, premiestnenie závodov Kablo a Gumon, ...

V skutočnosti mnohé z dobrých predsavzatí skončia inak: Slovnaft dnes rozširuje prevádzku, odstránenie únikov sírouhlika z CHZJD sa odďaľuje za horizont r. 2000, závod Kablo presadzuje výstavbu nových prevádzok v pôvodnom areáli, odďaľuje sa dobudovanie AMSZO ... Záujmy výroby prinášajú do mesta prevádzky nových škodlivých látok s hrozbou ďalšieho poškodzovania živ. prostredia.

Aj keď voči 70. rokom prišlo k zníženiu emisií SO_2 a k poklesu spádu tuhých častíc, celkové

znečistenie ovzdušia Bratislavy má v budúcnosti rásť.

Znečistenie ovzdušia Bratislavy bude pri zachovaní doterajšieho tempa nápravy rásť. Ak dnes dosahuje kumulatívne znečistenie v centre podľa SHMÚ /1986/ až 13-násobné prekročenie normy, v roku 1995 bude dosahovať 15-násobné prekročenie /33/. Tento trend v nás budí znepokojenie, domnievame sa, že ďalšie odsúvanie zásadnej zmeny postoja k ochrane ovzdušia - a tým i k ochrane zdravia občanov - je nehumánne, a preto v rozpore so základnými princípmi našej spoločnosti.

d/ Náprava

Na zlú situáciu bratislavského ovzdušia upozorňoval za posledné desaťročia celý rad významných vedeckých kapacít z ústavov SAV, varovné hlasy sa ozývali z pracovísk hygienikov, sociológov, lekárov, urbanistov ... Nevyhovujúci stav ovzdušia sa konštatoval prakticky vo všetkých materiáloch, súvisiacich s rozvojom Bratislavy, či už sú to materiály NVB, vlády SSR, jej Predsedníctva alebo Smerné územné plány, Volebné programy a dlhodobé či SRP plány. Problematika bola spomínaná v stovkách novinových alebo odborných článkov, v príspevkoch konferencií a seminárov, pozornosť jej venovala i TV a rozhlas.

V ďalšom sa na základe vyhodnotenia spomínaného množstva odborných názorov pokúsime naznačiť niektoré cesty k náprave a k zlepšeniu situácie. Naše uzávery si nenárokujú úplnosť a sú otvorené pre podnety a výhrady odborníkov, vedúcich činiteľov i verejnosti.

- A/ Urýchlene dobudovať Automatické meranie znečistenia ovzdušia so sledovaním širokej škály škodlivín.
- B/ Zabezpečiť použitie AMSZO aj ako výstražného a regulačného systému. S tým súvisí požiadavka zabezpečiť podmienky pre krátkodobé zníženie znečistenia v prípadoch smogových poplachov. /50/
- C/ Znížiť znečistenie z priemyslu:
 - a/ zastavením zastaralých alebo trvale znečisťujúcich prevádzok, a to najmä:
 - 1/ - v CHZJD odstaviť výrobu viskózového hodváhu
 - odstaviť výrobu gumárenských chemikálií, pesticídov, agrochemikálií, MCPA a iných prevádzok s tox

- 3/ - v Matadorke plynofikovať kotly a do-
riešiť prevozy sypkých materiálov.
Účinne brániť únikom sadzí, kriedy a
kaolínu.
- 4/ - v Závodoch technického skla zastaviť
úniky olova. Zabezpečiť plynofikáciu
palivovej základne.
- b/ Útlmom a postupným premiestnením celých
závodov, ak ich poloha fyzicky obmedzuje
urbanistický rozvoj Bratislavy a rozvoj
jej funkcií ako hlavného mesta alebo ak ich
vplyv na životné prostredie je trvale a ima-
nentne negatívny:
- Premiestniť podľa platných uznesení Pred-
sedníctva vlády SSR závod n.p. Kablo
a n. p. Gumon
 - Zastaviť rast závodu Slovnaft a začať znovu
s plánom premiestnenia, ako to stanovilo
rozhodnutie vlády SSR č. 25/1978.
- D/ Znížiť znečistenie z automobilovej dopravy,
a to najmä:
- a/ Vylúčením nákladnej dopravy z CMO.
 - b/ Rozšírením peších zón a zón vyhradených len
pre MHD. Zavedením bicyklových trás.
S tým súvisí: - budovanie záchytných parko-
vísk /poschodových/ pri vstupoch do mesta.
 - c/ Dôsledne kontrolovať technický stav vozi-
diel z hľadiska emisie škodlivín - najmä
nákladných vozidiel a vozidiel MHD.
 - d/ Zaviesť výrobu bezolovnatého benzínu - di-
stribuovať prednostne v Bratislave.
 - e/ Z začať s vývojom katalyzačných zariadení
pre naše typy vozidiel, vybaviť kataly-
zátormi autobusy MHD i za cenu dovozu.
- E/ Ďalej znižovať úroveň sekundárnej prašnosti:
- a/ Kolaudačným preberaním stavieb, spojeným
s dokončením úpravy terénu /ako je tomu
napr. v Prahe/.
 - b/ Dôkladnou kontrolou činnosti podnikov,
starajúcich sa o čistotu v meste. Zosob-
ňovať pokuty.
 - c/ Kontrolou a postihmi nezdôvodnenej prašnosti
v priestoroch podnikov, stavenísk a pod.
 - d/ Zvýšením finančnej odmeny domovníkov pri sú-
časnom zintenzívnení ich kontroly.
- F/ Znižovať znečistenie ovzdušia účinnými odlučo-
vačmi:
- a/ Dobudovať a modernizovať odlučovače tak,
aby nebola žiadna toxická prevádzka bez odlu-
čovača na ochranu ovzdušia. V prípade potre-
by zaobstarať dovozom.
 - b/ Účinne kontrolovať prevádzkovanie existu-
júcich odl. zariadení a prípadné pokuty
zosobňovať. Kontrolu prevádzky na nadpodni-
kovej úrovni, za účasti poslancov a verej-
nosti.
 - c/ Nepovoľovať výstavbu žiadnej ovzdušie zne-
čisťujúcej prevádzky.
 - d/ Účinne likvidovať zachytené toxické látky.
- G/ Znižovať znečistenie uplatňovaním existujúcich
zákonov o poplatkoch.
- a/ Prestať s praxou, keď za znečisťovanie
ovzdušia podniky odvádzajú len paušálnu po-
kutu 100 Kčs za tonu. Táto suma najmä pri
toxických látkach nevystihuje poškodenie,
ktoré spôsobujú. V doterajšej praxi je i
táto pokuta anulovaná NVB na základe výnimky
pre závody, nachádzajúce sa v náletovom ku-
želi letiska /prakticky všetky chemické pod-
niky/.
 - b/ Finančné prostriedky z pokút za znečisťovanie
ovzdušia využiť na zlepšenie živ. prostredia,
na budovanie bezprostredného rekreačného zá-
zemia pre deti z najpostihnutejších oblastí
a pod.
- H/ Zlepšiť informovanosť verejnosti o situácii
ovzdušia, o opatreniach, ktoré sa podnikajú
na zlepšenie i o prekážkach, ktoré im stoja
v ceste.

SITUÁCIA KUMULATÍVNEHO ZNEČISTENIA OVZDUŠIA BRATISLAVY

PODĽA MERANÍ SHMÚ 1986

VODA

a/ Povrchové vody

1. Tok Dunaja

Za svoj vznik a rozvoj vďaka Bratislava do značnej miery druhej najväčšej rieky Európy, Dunaju.

V posledných storočiach však zásahy človeka do jeho toku čoraz väčšími narušujú rovnováhu vodného režimu celej oblasti.

Ochranné hrádze, budované miestne už od 13. storočia, postupne zhoršili plavebné pomery. Vyvolalo to reguláciu toku, ku ktorej došlo v dobe, keď ešte neboli známe zásady regulácie štrkonosných riek /1886-96/. Tento a ďalšie zásahy do Dunaja v tomto storočí /tzv. regulácia na malú vodu, uzavretie petržalských ramien, úprava brehov.../ viedli k zrýchleniu prúdenia, k prehĺbovaniu koryta a tým i ku klesaniu úrovne podzemných vôd. V 60. rokoch sa musel prehĺbovať tok Malého Dunaja - až o 3 m. Po povodni v roku 1965 sa odbágrovala konvexa bratislavského oblúku, po čom prišiel ďalší pokles hladiny nízkych a stredných vôd - cca o 1,6 m. Potom nasledovala zvýšená ťažba štrkov na výstavbu Bratislavy. Na úroveň hladiny spodných vôd začali vplývať aj veľké odbery priemyslom /studne CHZJD, Slovnaftu, hydraulická clona okolo Slovnaftu... atď./. Celkový pokles podzemných vôd je dnes na niektorých miestach až o 10 metrov oproti pôvodnému stavu.

Prišlo k odtrhnutiu hladiny spodnej vody od pôdneho profilu s následkami: zníženie poľnohospodárskych výnosov, vyššia energetická náročnosť pri čerpaní spodných vôd, vysychanie lužných lesov a zelene vôbec.

Prišlo k odtrhnutiu hladiny spodnej vody od pôdneho profilu s následkami: zníženie poľnohospodárskych výnosov, vyššia energetická náročnosť pri čerpaní spodných vôd, vysychanie lužných lesov a zelene vôbec.

Vyvolané závlahy navyše spôsobili zanášanie dusičnanov z poľnohospodárskych hnojív do podzemných vôd.

Podstatnou zmenou v režime toku bude napustenie sústavy vodných diel. Očakáva sa určité zvýšenie hladiny spodných vôd, pravdepodobne však na území mesta sa pokles nevyrovná.

Dunaj prináša v priemernom roku okolo 7 mil. ton

plavenín, ktoré budú v nádrži sedimentovať v množstve 4,7 - 5,48 mil. ton. Toto množstvo by sa malo ročne vyťažiť. Naplaveniny budú obsahovať bahno, ktorého ťažba je technicky realizovateľná, nie je však vyriešené, čo s ním ďalej, keďže pôjde o silne znečistené bahno.

Kvalita vôd Dunaja je neuspokojivá, podľa ČSN 830602 sú zaradené do III. resp. do IV. triedy (najhoršej) čistoty.

roveň o súčasť bratislavského lesoparku /BLP/.

Podobne navrhujeme chrániť formou maloplošného chráneného územia Fialkovej údolie s potôčkom v masíve Devínskej Kobyly.

4. Studničky BLP

Mnohé sa podarilo upraviť do vyhovujúceho stavu. Žiaľ, zhoršila sa kvalita ich vôd. Z 15 studničiek má 14 vodu nevyhovujúcu požiadavkám normy pre pitnú vodu. Bolo by potrebné preskúmať príčiny tohto stavu a podľa rozborov označiť studničky potrebným upozornením.

5. Štrkoviská

Ich význam vzrástol vzhľadom na to, že v Dunaji, Malom Dunaji, ani v Morave sa pre nečistoty nedá kúpať. Oficiálne slúži k rekreačným účelom len 2 /Zlaté piesky a Draždiak/. Bude potrebné zabezpečiť ďalšie možnosti pre rozrastajúcu sa Bratislavu: napr. v štrkovisku pri Jarovskom ramene Dunaja, na Kuchajde. Naliehavo je potrebné riešiť situáciu rusovských štrkovísk. Na rusovskom jazere za parkom platí zákaz z dôvodu ochrany vodného zdroja Ostrovné lúčky, hoci obec Rusovce, ktorá je bez vybudovanej kanalizácie, a hlavne bez čistiarene, znečisťuje podzemné vody ďaleko viac. V prípade štrkovísk pri Ostrovných lúčkach, v bezprostrednej blízkosti vodného zdroja bude naopak potrebná dôsledná kontrola ochranného pásma. Súčasný stav - vyvesené tabule so zákazmi kúpania a na druhej strane rekreačné využívanie týchto jazier bez základného hygienického vybavenia je demoralizujúci.

b/ Čistenie odpadových vôd

V Bratislave máme odnedávna ústrednú čističku vo Vrakuni. Aká je jej situácia? Stavba bola odovzdaná /len mechanické čistenie/ v septembri 1982. Čoskoro sa objavili priesaky z vyhnívacej nádrže do Malého Dunaja. V r. 1983 sa zistili závady i v technologickom zariadení kotolne kalového hospodárstva, narušila sa plynosť stropu nádrží. Preto od januára 1984 je v prevádzke len hrubé predčistenie mechanického stupňa čističky. Projektovaná účinnosť mechanického stupňa mala byť v BSK₅ - 35 %. V skutočnosti zostala len 1,8 %. Problém sa dostal pred radu NVB až po roku, v apríli 1985. Prijali sa opatrenia, ktoré sa teraz realizujú. Do previerky v júli 1986 sa však stanovená účinnosť nedosiahla.

Dokončovanie biologického stupňa čističky /ten je podstatný/ má sklz, prišlo k niekoľkonásobnému posúvaniu termínov. Nakoniec investor penalizoval dodávateľa, no stavba stále nie je dokončená. Naopak, komplikuje sa: napr. n. p. Doprastav namontoval potrubie na bioplyn z rúr na bežný rozvod vody, a preto sa táto časť musí rozobrať. Vláda termín ukončenia posunula nakoniec na september 1987. Sú však oprávnené obavy, že tento termín sa nedodrží.

Druhá veľká čistička je čistička Slovnaftu.

Stála viac ako 1,1 miliardy Kčs. Ani jej výstavba sa nezaobišla bez sklzov a bez drahých omylov. Z betónových nádrží, vybudovaných n.

odbery, ktoré si vynucuje do istej miery priemysel.

No dá sa povedať, že

ani občania a vedenie mesta nedoceňujú hodnotu tejto na mnohých miestach planéty vzácnnej tekutiny. Podľa oficiálnych údajov Vodární sa vo vodovodnej sieti strácalo v r. 1985 16,7 % vody, o rok už dokonca 19 % vody. Je možné, že i toto nepríjemné /najmä pre vodárne ako udržiavateľa/ číslo je nízke, odborníci odhadujú straty na 25 - 30 %.

Dá sa povedať, že bohatstvom z veľtoku plytváme. Veď zásoby všetkej vody v ČSSR na 1 obyvateľa sú len 150 litrov na osobu za deň, kým bratislavská spotreba je 600 litrov na osobu za deň /najväčšia v ČSSR/.

Vody teda máme zatiaľ dosť. Je ale ešte stále taká kvalitná ako kedysi?

2/ Kvalita

Ako ukazujú merania, z 230 vzoriek odobratých zo studní bolo 203 hygienicky závažných /teda 87 %/ Normu ČSN 83 06 11 porušovala najmä prítomnosť dusičnanov, kadmia, organických látok a nevyhovujúci kyslíkový režim vody, s ktorým súvisí zvýšený obsah železa a mangánu.

Kvalitu podzemných vôd - a tým i pitnej vody, ohrozuje v Bratislave najmä chemický a petrochemický priemysel. Dá sa povedať, že ohrozovanie kvality vôd je tomuto odvetviu vlastné: potrebuje enormné množstvá vody na technologické a chladiarenské účely a navyše pri akejkoľvek havárii, netesnosti alebo pri manipulácii môže prísť k priesakom chemických a ropných látok. Najmä ak podložie, na ktorom sú závody postavené, nemá predpísanú izoláciu a samotné pre svoju štruktúru skovú koexistenciu nie je prekážkou priesakom. Práve takáto koincidencia nepriaznivých okolností sa vytvorila v Bratislave. Ako vieme, presakujúce látky tu môžu znehodnotiť veľké prírodné zdroje vody. Už koncom 50. rokov, teda tesne po začatí prevádzky v Slovnafte bolo známe, že vody studní v jeho blízkosti sa čoraz viac znečisťujú organoleptickými uhľovodíkmi. Varovania odborníkov zostali nevypočuté, a tak sa jazero presiaknutých látok pod Slovnaftom zväčšovalo, až kým nevyradilo II. zdroj pitnej vody v Podunajských Biskupiciach. Po havárii tohoto zdroja sa prišlo k prieskumu. Ukázalo sa, že na hladine podzemných vôd je vrstva rozpustených a emulgovaných ropných látok v množstve cca 100 000 m³, zasiahnuté bolo územie 18 km². Náprava, žiaľ, nesmerovala k odstráneniu príčiny únikov. Okolo Slovnaftu bol vybudovaný prstenec studní, ktoré trvalým odčerpávaním spodnej vody vytvárajú hrádzu ďalšiemu šíreniu znečistenia. Toto opatrenie nás stojí ročne minimálne 30 miliónov Kčs. Pri prečerpávaní 20 miliónov m³ vôd sa z nich ročne oddelí cca 50 ton ropných látok, ktoré sa vracajú naspäť do výroby. Ak by ďalšie znečisťovanie pre-

stalo, potrvá odčerpávanie súčasného znečistenia 28 rokov. Žiaľ, neprestalo a zrejme ani celkom prestať nemôže.

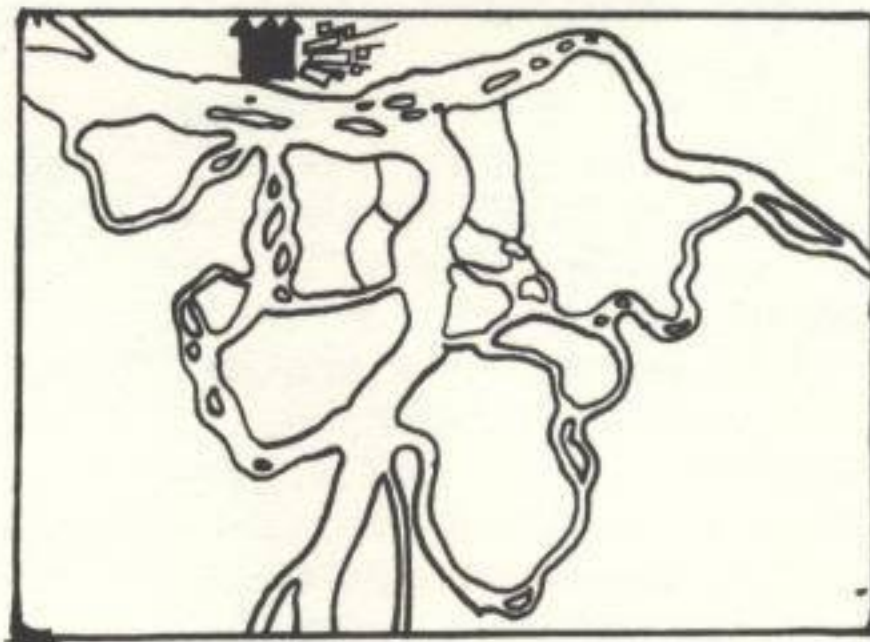
- Okrem Slovnaftu ohrozuje spod

d/ Náprava

Začať s vymiestňovaním najviac znečisťujúcich prevádzok petrochemického kombinátu Slovnaft.

- Zmeniť smernicu MLVH SSR, ktorá predpokladá ďalší rast spotreby vody na osobu. Naopak prejsť k stratégii šetrenia s vodou, a to:
 - zvýšením veľkoobchodných cien vody i poplatkov za odpadnú vodu /stočné/
 - inštalovaním meracích zariadení do každej cenovej domácnosti.
 - urýchlenným vybudovaním automatizovaného vodárenského dispečingu
- Finančným zvýhodňovaním tých podnikov, ktoré uplatňujú bezodpadové resp. máloodpadové technológie ako i tých, ktoré šetria vodu.
- Zlepšením disciplíny v hospodárení s vodou a s odpadmi, zosobňovaním pokút za porušovanie tejto disciplíny.
- Do roku 2000 dosiahnuť 100 % čistenie odpadových vôd v Bratislave /t. j. dnešnú pražskú úroveň/.
- Žiadne sídlisko ani prevádzku neskolaudovať bez funkčnej čističky.
- Zastaviť v krátkom čase všetky fyzicky a morálne zastaralé výroby najmä v chemickom a petrochemickom priemysle.
- Zrušiť všetky výnimky z vodného zákona /zákon č. 30/1975 Zb./ na území Bratislavy.
- Nahradiť regresívne sadzby za znečistenie povrchových vôd progresívnymi sadzbami.
- Zákonne lokalizovať odber vody pre priem. prevádzky pod miestom, kde sa z nich vypúšťa odpadová voda.
- V riešení zdrže Hrušov-Dunakiliti rešpektovať záujmy dotknutých vodných zdrojov ako i krajinný komplex lužných lesov.
- V urbanistickom riešení využiť inundačné pásma Dunaja /rekreácia, šport .../ a zastaviť ich prírodné degradovanie.
- Rešpektovať ekologický výskum pri posudzovaní vhodnosti vodného diela Wolfsthal.
- Do roku 2000 dosiahnuť minimálne II. stupeň čistoty na všetkých tokoch a povrchových vodách Bratislavy.
- V širších vzťahoch rešpektovať záujmy hydrologického režimu rezervácie Jurský Súr, Ostrov Kopáč.
- Prestať so zvyšovaním odberov podzemnej vody, a to najmä na miestach, kde pokles ich hladiny ohrozuje vegetačný kryt.
- Zastaviť rast ťažieb štrkopieskov zo dna Dunaja a návrat ich objemov na ekologicky únosnú úroveň /zvýšená ťažba na mnohých miestach dosiahla nepriepustné ílové vrstvy, čím sa znížilo presakovanie vôd z toku do podzemných akumulácií vody. Dunajské vody nám takto odchádzajú bez úžitku pre región Bratislavy/.
- Vysoko penalizovať zaostávanie vo výstavbe ochranných zariadení.

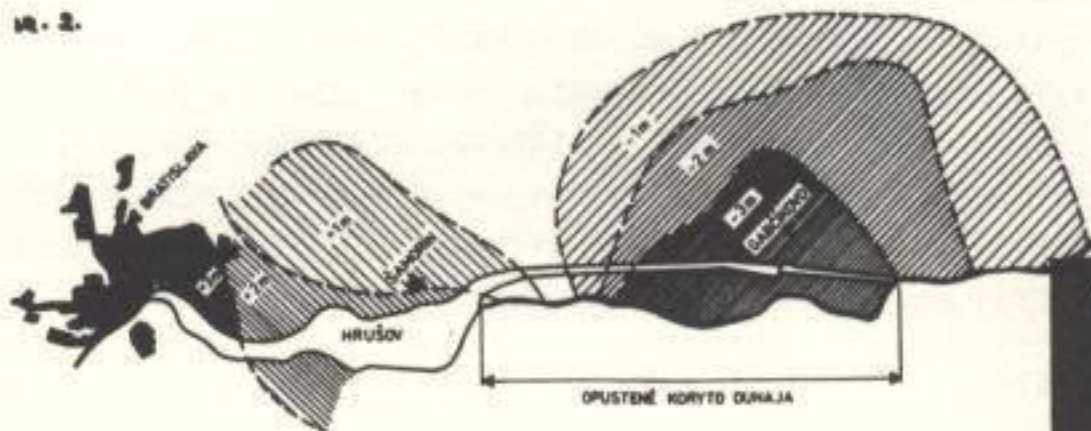
- Ekonomickými tlakmi donútiť závody k prestavbe prietokových technológií na recirkulačné.
- Obnoviť kanalizačnú sieť v centre, najmä kmeňovú stoku A I., ľavobrežného systému, ďalej zberače BI., C, D, F.
- Zaviesť kontrolu hygienickej nezávadnosti pitnej vody za účasti ústavov SAV, VĽK a iných nezáujatých zložiek. Doterajšia prax: povinnosť kontrol u veľkoodberateľov bola odborom PLVH NVB splnená na 13,1 % /konštatuje za r. 1986 VĽK NVB/. Ešte horšia situácia je v kontrole domových sietí, vodomeroch, o kontrole kvality nehovoriac.
- Informovať verejnosť o úrovni kvality pitnej vody, informovať o havárijných situáciách. Pri znížení akosti zabezpečovať rozvoz pitnej vody.

Dunaj v Bratislave v polovici 18. storočia /podľa Mikovíniho/

Situácia po dokončení vodných diel Gabčíkovo-Nagymáros

na 2.

HORNINY, PODA, RELIÉF

Tvorí neodmysliteľnú súčasť komplexu životného prostredia, aj keď na prvý pohľad málo ovplyvňujú náš každodenný život.

a/Horniny

Keďže na území Bratislavy neboli zistené ťažiteľné zásoby atraktívnych rúd či palív, ťažba sa sústreďovala a sústreďuje takmer výlučne na stavebné suroviny - v Malých Karpatoch najmä na stavebný kameň, v súčasnosti sú v prevádzke veľkolomy pri Devíne a Mariánke, na Podunajskej nížine na stavbárske štrky a štrkopiesky a na Záhorskej nížine na tehliarske hliny. Pohorie má z hľadiska nerastných surovín malý význam - výnimku tvorila v nedávnej minulosti baňa na tzv. mariatálske pokrývačské bridlice na hranici bratislavského katastru a veľkolom vápenca pre stupavskú cementáreň. V Marianke sa ťažili čierne ílovité bridlice, ktoré sa dajú dokonale štiepať na tenké dlhé platne. Používali sa ako krytina a v poslednom období ťažby hlavne na výrobu školských tabuliek, ktoré sa vyvážali doslova do celého sveta. Ešte okolo r. 1900 ich tu vyrobili cca 1 milión kusov ročne. Táto unikátna lokalita, napriek mnohým návrhom na ochranu, nie je dosiaľ chránená, prakticky zanikla a dnes jej zvyšky nájde len znalec, keď sa prebojuje cez val odpadu z blízkeho činného kameňolomu a cez smetisko.

O nedávnom ohrození geologickej podstaty ďalších lokalít: - Devínskeho hradného brala, Hradného a Vodného vrchu a bývalého pieskovišťa Sandberg hovoríme na inom mieste.

V porovnaní s pohorím podstatne väčší hospodársky význam i vplyv na životné prostredie má ťažba dunajských štrkov, ťažených pre potreby stavebníctva. Napriek tomu, že Dunaj k nám prináša viac ako 1/2 mil. m³ štrku ročne /množstvo postupne klesá v súvislosti s budovaním priehrad

na vyššiepoloženej časti toku a prítokov/, ťažba je dlhodobovo väčšia ako množstvo prinášaného materiálu, čo má pre Bratislavu celý rad následkov /napr. zahĺbenie koryta, pokles hladiny podzemných vôd a následne vysychanie lužných porastov lesoparku, otváranie nových ťažobných lokalít, ohrozujúcich prírodné a environmentálne hodnoty, zvyšovanie sekundárnej prašnosti a iné/. /Vzhľadom na to došlo k vynútenému obmedzeniu ťažby r. 1984./

Často sme na tektonicky a seizmicky značne labilnom území Bratislavy svedkami toho, že sa táto podstatná fyzikálna vlastnosť zemskej kôry nerešpektuje. Je to prípad tektonicky rozlamaného podložja Hradného a Vodného vrchu, na ktorých realizované rozsiahle stavebno-technické úpravy môžu mať podľa názoru odborníkov osudné následky, čo napokon signalizuje i samotný súčasný stavebno-technický stav Hradu, vyn

Bratislava patrí medzi 5 najväčšie postihnutých, vládou sledovaných oblastí kontaminácie poľnohospodárskej pôdy a vegetácie imisiami. Napriek existenčnej závažnosti problematiky, ochrana zdravého stavu pôd v našej legislatíve absentuje.

ČSSR sa radí medzi krajiny s najmenšou výmerou poľnohospodárskeho pôdneho fondu, najmä ornej pôdy na obyvateľa a extenzívny územný rozvoj Bratislavy je typickým demonštráciou príčin tohto stavu. Týmto spôsobom sme prišli za posledných tridsať rokov v regióne Bratislavy o časť najúrodnejších československých pôd, keďže investičná výstavba smerovala najmä smerom do Podunajskej nížiny - obilnice Slovenska s pôdami prevažne I. bonitnej triedy. Celkovo sa územný rozsah zastavaných plôch predvojnovovej Bratislavy, vybudovanej zväčša na relatívne menej úrodných pôdach, zväčšil do r. 1982 trojnásobne na úkor prevažne najúrodnejších pôd /r.1930 - 3833,4 ha, r. 1982 - 11 113,4 ha/.

Tretím zdrojom degradácie pôdy na území Bratislavy je erózia - ako vodná, najmä na vinických pôdach Malých Karpát, tak aj veterná, najmä na ľahších pôdach nížin /najmä na Záhorскеj/. Podľa Š. Bučka /1985/ premenou starého vinohradníckeho pôdneho fondu na nový vznikli v regióne Bratislavy v priebehu posledných 10 - 20 rokov podmienky pre rozvoj stredne silnej až intenzívnej plošnej a jarčkovej erózie /likvidácia medzí a terasových stupňov, voľnerastúcej zelene, orientácia radov po vrstevnici, rozstup riadkov, hlboká orba, používanie ťažkých mechanizmov a iné/, s desaťnásobným eróznym efektom v porovnaní s tradičným spôsobom organizácie vinohradníctva.

c/ Reliéf

Teritórium Bratislavy, ktoré sa rozkladá na území viacerých kontrastných orografických jednotiek, je z hľadiska reliéfnej členitosti pestré a z hľadiska ochrany foriem reliéfu významné /reliéf Devínskej a Lamačskej brány, akumulčné formy tzv. vnútrozemskej

deltý Dunaja, dolinový systém riečky Vydrice a ďalšie/. Regulačné práce, výstavba hrádzí, ako aj iné úpravy /výstavba nábrežia, prístavov, bagrovania koryta/ na Dunaji značne ovplyvnili eróziu a akumulčnú činnosť toku, i kvalitu pôd, existenčné podmienky vegetácie a pod.

Regulácia toku prispela k tomu, že sa z bývalých meandrov stali mŕtve ramená, ktoré sčasti prirodzene, sčasti zaváňaním odpadmi postupne zanikajú. V pohorí hlboko do histórie siaha terasovanie strání vhodných na poľnohospodárstvo /likvidácia týchto terás viedla k zintenzívneniu vodnej erózie pôdy/, ako aj vznik tzv. hroblí z vyoraného kamenia.

Špeciálnym prípadom zasahovania do reliéfu je zmena jeho vizuálneho pôsobenia /zatiene, prekrytie/, výstavbou. Tradičná silueta Bratislavy je fenoménom celonárodného i medzinárodného významu a patrí k dôležitým atribútom prostredia, vytvára pocit domova a pod.

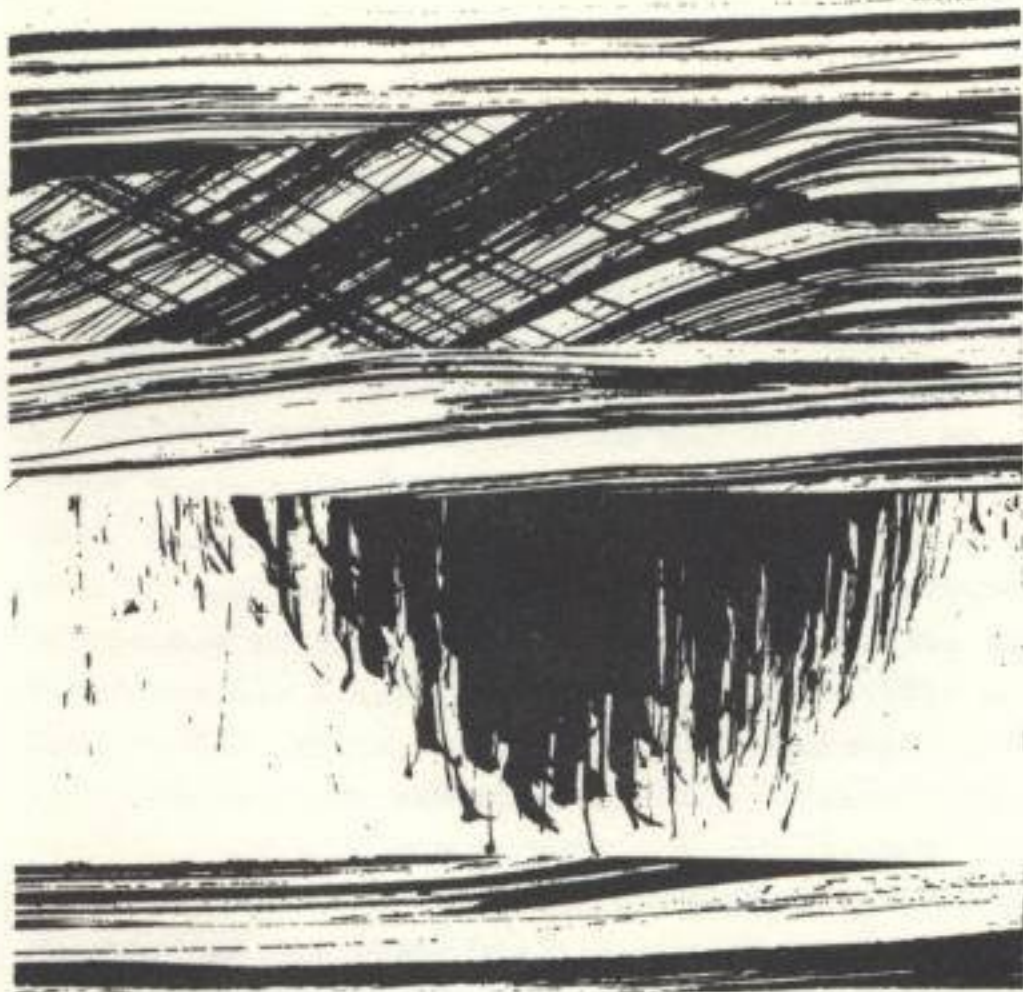
Geomorfologicky pestré a hodnotné územie bratislavského katastra je vystavené čím ďalej tým väčším exploatačným tlakom. Na druhej strane sa zväčšuje počet obyvateľov Bratislavy, ktorí oceňujú a vyhľadávajú ojedinelé, prírodné útvary, bralá, plošiny, prielomy, terasy, agradačné valy, depresie mŕtvych ramien a iné zaujímavosti na území svojho mesta.

d/ Zhrnutie

Ak sa takým zložkám životného prostredia ako je napr. voda, vzduch a zeleň nevenuje dostatočná pozornosť, potom o horninách, pôde a reliéfe platí toto tvrdenie dvojnásobne. To je aj jedna z príčin, prečo kapitola im venovaná neoplýva výsledkami meraní, štatistikami a inými kvantitatívnymi charakteristikami.

e/ Náprava

- V súvislosti s rozvojom surovínovo a energeticky úsporných technológií obmedziť nadnormatívnu ťažbu nerastných surovín, najmä štrkopieskov.
- Venovať zvýšenú pozornosť záchrane významných geologických a paleontologických javov /lokalít/, ako napr. Mariánka, Devínske hradné bralo, Sandberg a iné/.
- I v súvislosti s ochranou CHVO Žitný ostrov eliminovať zdroje znečistenia pôd, ako imisiami, tak aj poľnohospodárstvom.
- Prijíť také agrotechnické postupy, ktoré podstatnou mierou znížia erodovateľnosť pôd.
- Obmedziť na minimum zábery najkvalitnejšieho poľnohospodárskeho pôdneho fondu, čo znamená napríklad nerealizovať plánovanú výstavbu obytného súboru Petržalka - Juh.
- Zamedziť rušivé zásahy do siluety mesta. Prehodnotiť lokalizáciu a riešenie zástavby, ktorá by mohla nezvratne znehodnotiť siluetu mesta /Areál SNR, Dlhé diely, Lamač - Zečák, Koliba, Devínska Nová Ves a iné/.
- Každý zásah do komplexu hornina - pôda - reliéf robiť uvážene a len na základe prognosticky zameraných interdisciplinárnych výskumov.

OHROZENÉ PRÍRODNÉ HODNOTY
(s dôrazom na zeleň)

a/ Zeleň v intraviláne mesta

Bratislava mohla v oblasti tvorby zelene nadviazať na významnú historickú tradíciu. Veď v našom meste vznikol jeden z najstarších verejných parkov v Európe - v roku 1778 bol z verejnej zbierky /1/ založený petržalský park /v Prahe takýto park vznikol až o 60 rokov neskôr/. Ešte skôr, v roku 1664, bola v Bratislave založená botanická záhrada, ako druhá v Európe.

V minulom storočí vznikol v Bratislave predchodca dnešných ochranárskych organizácií - Okrášľovací spolok. Z občianskych zbierok a darov založil parky na Hviezdoslavovom nám., Nám. 4. apríla, Diebrovovom nám., Šafárikovom nám., parčík pred Redutou, na nám. SNP, pred bývalou tržnicou, založil mnohé aleje a stromoradia, napr. na Vajanského nábreží, Horský park a iné.

V medzivojnovom období popri údržbe existujúcej zelene vznikli ďalšie parky, napr. park pred Aviónom a Kochova záhrada.

Uvedené príklady dokumentujú skutočnosť, že prírodné prostredie, ktoré sme zdedili po generáciách pred nami, nebolo zachované vďaka civilizačnej odľahlosti Bratislavy, ale naopak - bolo výsledkom starostlivosti a kultúrnosti.

V povojnovom období zeleň ustupuje rýchle-
mu, niekedy nekonceptnému rozvoju Bratislavy. Na dlhú dobu sa prerušuje i starostlivosť o existujúce parky, záhrady, cintoríny, stromoradia a pod. Za posledné desaťročia nebol v Bratislave /okrem Gottwaldovho námestia/ založený ani jeden park, ktorý by nadväzoval na tradíciu a to napriek množstvu prázdnych plôch, ktoré sa zjavili po veľkoplošných asanáciách.

Nedostatok starostlivosti o zeleň je v rozpore so stáročnou tradíciou Bratislavy, no sú-

časne i v rozpore s novými ideálmi povojnovej výstavby, ktorá sa mala prvýkrát diať plánovite a v súlade s potrebami občanov. Paradoxne zeleň Bratislavy upadá najviac potom, keď sa stala zeleňou hlavného mesta Slovenska.

b/ Dnešná situácia zelene

Celková rozloha verejnej zelene dosahuje 17,28 m² na obyvateľa, čo je 54 % urbanistickej normy. Tento priemer neodráža akútny nedostatok zelene v centrálnej mestskej zóne a najmä v Petržalke, kde výstavba nezachovala takmer nič z pôvodnej hojnej zelene.

Vyrubovanie stromov je od r. 1979 prísne kontrolované a za každý vyrúbaný strom je povinnosť vysadiť najmenej dva a starať sa o ne, pokiaľ nedorastú do odolného veku. Aká je ale skutočnosť? S povolením Odboru kultúry NVB sa na území intravilánu mesta vyrúbalo v rokoch 1980-1986 spolu 20 036 stromov. Za ne malo byť vysadených najmenej 40

mesta v zásade nemôže vylepšiť zeleň v extraviláne mesta. Predsa však je potenciálnym rekreačným zázemím, oddychovou zónou ideálnou na krátke pobyty v priaznivejšom prostredí. V ďalšom sa stručne zastavme pri tom, ako tieto územia plnia svoju funkciu.

- . -

1. Malokarpatská časť bratislavského lesoparku /BLP/ - lesná krajina v rámci chránenej krajinej oblasti /CHKO/ Malé Karpaty.

Na viacerých miestach malokarpatskej časti BLP prebieha alebo sa plánuje intenzívna ťažba drevnej suroviny čo je v rozpore s rekreačnou funkciou týchto lesov. Ťažby, zčasti vyvolané zlým zdravotným stavom drevín, sa realizujú necitlivo, prichádza k nežiadúcim technickým úpravám lesných ciest, k zániku lesných chodníkov a pod.

Ťažba prebieha najmä

na okrajoch lesných masívov, teda v častiach, ktoré mali byť zvlášť chránené a esteticky stvárnené. Výstavba nových ciest nerešpektuje rekreačný charakter BLP /napr. výstavba komunikácie medzi lesovňou na Peknej ceste a cestou Rača - Biely kríž/.

Na území BLP sa účinne neobmedzila individuálna automobilová doprava. Na niektorých miestach sa naopak zvyšuje jej intenzita. Chátrajú /padajú/ objekty navrhované na rekonštrukciu /napr. objekty tzv. 8. a 9. vydrického mlyna/. Pokračuje znečisťovanie tokov. Hrozivé rozmery nadobúda vysychanie porastov, najmä dubových. Z prírodoochranného hľadiska je úhyn dubov o to závažnejší, že sa tu nachádza všetkých 9 druhov známych zo Slovenska.

Dochádza k výstavbe bufetových

a reštauračných zariadení nízkej estetickej a prevádzkovej úrovne /napr. v Hornej Mlynskej doline/. Generálny plán BLP, popri viacerých pozitívnych návrhoch /zväčša nerealizovaných/, prináša celý rad požiadaviek, ktoré sú v rozpore s charakterom rekreačných lesov:

Rozsiahle plochy sa navrhujú na urbanizáciu, technické úpravy, odlesnenie a biologickú premenu porastov. Plánuje sa podstatný nárast komunikácií, rozširovanie súčasných, "zbezprašenie" ciest a chodníkov, až do centra lesoparku sa navrhuje zaviesť mestská hromadná doprava o súhrnnej intenzite 69 spojov za hodinu, predpokladá sa vybudovanie 38 nových reštaurácií a bufetov, parkovísk, otočiek a ďalšia "základná vybavenosť".

Výbežok Malých Karpát, ktorý má Bratislava na svojom území, jej z urbanistického a dopravného hľadiska kladie isté obmedzenia. No o to je cennejší z hľadiska životného prostredia. Málokteré európske mesto má také geograficko-prírodné zázemie ako naše. Bratislavu by naši predkovia nebolí stavali, ak by všetky tie

hodnoty, s ktorými dnes zaobchádzame nedbalo, nebolí prítomné práve tu a vo vhodnej, človeku prospešnej miere. Nezodpovedné a neodborné "budovanie" prírodného zázemia môže dlhodobo zmenšiť hodnotu regiónu Bratislavy. Netýka sa to len Malých Karpát, ale aj kraj

tejným škodám. Náčrt komplexného riešenia problematiky obsahuje Návrh Národného parku Podunajsko, ktorý predložil SZOPK začiatkom roku 1987 príslušnému odboru MK SSR.

Vo výpočte zanedbávaných, resp. poškodzovaných prírodných celkov v Bratislave by sme mohli dlho pokračovať. Z najvýraznejších pripomeňme situáciu štátnej prírodnej rezervácie /SPR/ Devínska Kobyla. Ide o malé územie s nebyvalou pestrosťou flóry i fauny. Prvá vedecká štúdia o teplomilných spoločenstvách Devínskej Kobyly vyšla už r. 1583. Napriek nepriaznivým civilizačným vplyvom sa na Kobyle dodnes vyskytujú vzácne druhy vstavačov a iných chránených rastlín /spolu 26 druhov/. Žije tu 646 druhov motýľov a viaceré teplomilné druhy hmyzu, nevyskytujúce sa nikde inde v ČSSR. Dnes je táto lokalita ohrozená blízkosťou záhradkárskeho kolónií, ktoré vznikli bezprostredne na hranici rezervácie. Záhradkári nie vždy dodržiavajú prírodoochranný režim rezervácie, niektorí ju používajú ako smetisko, skládku, hosp. zázemie a pod. Z ich hriadiel sa do rezervácie šíria synantropné a nepôvodné druhy rastlín.

Mnohým škodám v oblasti vyhlásených i navrhovaných chránených území Devínskej Kobyly predišli dobrovoľné ochranárske hliadky. No keďže nemajú prakticky žiadnu právomoc /ako o tom ešte bude reč - nemajú ju ani hliadky profesionálnej ochrany prírody, a to ani právo legitimovať/ ich zápas o uchovanie prírodných hodnôt Kobyly je neľahký. Z cenného územia má štát rezervácie len časť a s ostatkom sa zaobchádza ako s pôdou nikoho. V prípade Meríc a Hadieho údolia, ktoré mali byť rozparcelované v r. 1982 na záhrady, pomohla akcia ochranárov zo ZO 6 SZOPK. Zachovali sa tak viaceré druhy orchideí, ktoré sa inde na Kobyle nevyskytovali. Podrobný popis: Príloha ku zápisnici zo schôdze ZO 6 zo dňa 6.2.1986.

Ohrozenie prírodných spoločenstiev Devínskej Kobyly trvá.

Iným problémom hodným našej pozornosti je situácia kormoránov /*Phalacrocorax carbo*/ na Slovanskom ostrove. Zahniezdili sa tam zvyšky kormoránov, ktoré boli od roku 1933 chránené na Ostrove kormoránov

/rezervácia bola zrušená v súvislosti s výstavbou vodných diel/. Bratislavskí ochranári 8.3.1982 navrhli, aby boli hniezdiská na Slovanskom ostrove chránené. Zatiaľ bezvýsledne.

Bratislavský hradný vrch je lokalitou už dávnejšie navrhovanou na vyhlásenie za chránenú prírodnú pamiatku. Predstavuje výrazne ohrozený výbežok malokarpatského kryštalinika /prevýšenie od hladiny Dunaja takmer 100 m/. Tvorí významnú

prírodnohistorickú dominantu mesta.

Historická zástavba strání Hradného vrchu bola z väčšej časti asanovaná. Zostali zvyšky záhrad a stráne pokryté náletovými drevinami, ovocnými stromami a krovinnými porastmi, ktoré sa najlepšie dokázali prispôsobiť extrémnym substrátovo-geomorfologicko-pôdnym pomerom. Neudržiavaná zeleň zakryla existujúcu sieť starých ciest, ch

si vyžaduje i rezervácia Panónsky háj a Jurský Šúr, ktorý je trvalo ohrozovaný vysychaním /ochranári čistia už viac rokov zanesené, neudržiavané kanály/. S poľutovaním treba konštatovať, že známa geologicko-paleontologická lokality mariatálskych bridlíc je fakticky zničená.

Ak si zhrneme situáciu prírodného zázemia Bratislavy, možno stručne zhrnúť:

- a/ Ide o hodnotné územie, zaujímavé svojou rozmanitosťou. Na území mesta máme: Európsky veľtok s "vnútrozemskou deltou" a mäkkými i tvrdými lužnými lesmi južného typu /najsevernejšie výbežky tohoto typu lesa/. Máme tu časť pohoria Malých Karpát so spoločenstvami dubohrabových a bukových lesov, mokradové územie Šúru, výbežok Záhorskej nížiny.
- b/ Časť prírodných hodnôt bratislavského regiónu je zničená, poškodená alebo ohrozená. Environmentálny komplex, súvisiaci s tokom Dunaja, je ohrozený výstavbou vodných diel a ďalšími investičnými akciami, ale i napr. nelegálnou ťažbou, skládkou odpadov. Menšie prírodné enklávy ustupujú záujmom výstavby, prevádzky podnikov alebo živoriu kvôli nedostatku starostlivosti /Ostrov kormoránov, Ostrov Kopáč, Šúr, Bažantnica,.../. Prírodno-rekreačný potenciál Malých Karpát je ohrozený stavebnými zásahmi a trvalým vplyvom emisií. Prírodný systém bratislavského regiónu je, ako už dávnejšie upozorňovali odborníci /napr. akademik Mazúr, 1978/ labilný a ľahko narušiteľný. Nerešpektovanie hraníc zafarbitelnosti prírodného systému zhoršilo možnosti jeho využívania. Z toho plynie závažný dôsledok: Bratislava sa v budúcnosti bude môcť čoraz menej spoliehať na svoje prírodné zázemie a o to zodpovednejšie musí, popri krokoch na jeho regeneráciu, pristupovať k záchrane, resp. regenerácii prírodných systémov na svojom vlastnom území.

d/ Príčiny

Príčiny zlého stavu prírodných systémov v Bratislave nachádzame najmä v prístupe organizácií, povolaných k ich opatere, v prístupe správnych a kontrolných organizácií a v celkovom postoji k prírode, odzrkadľujúcim sa v úrovni riadiacich, výchovných a právnych opatrení.

1. ZARES

Je jedinou inštitúciou zaoberajúcou sa údržbou a tvorbou zelene v Bratislave. Nízku odbornú úroveň jeho prác ovplyvňuje kádrové zloženie pracovníkov - nekvalifikovaných robotníkov je 2,5-krát viac než kvalifikovaných. Časť zamestnancov má zníženú pracovnú schopnosť. Zares má limit na prijímanie fluktuantov /60 zamestnancov/. To všetko spolu s nízkymi platmi ukazuje, aké miesto má Zares medzi inými podnikmi v Bratislave. Dodajme ešte, že pri vysokom percente zamestnávajúcich žien, nemá Zares škôlku ani jasle. Nemá re-

kreačné zariadenie. Z kádrových príčin v Zares dodnes nevznikla pracovná skupina, ktorá by sa zaoberala výlučne údržbou a liečením starých stromov v ohrozených historických parkoch, cintorínoch a pod. Na dosádzanie nemá podnik dostatočnú vlastnú škôlku, sú nedostatky v strojovom vybavení. Všetko spolu to zapríčiňuje niektoré nežiadúce

SSR č. 27/1982, v ktorom ukladá NVB zabezpečiť primerané budovanie úsekov ŠOP v obvodných organizáciách NV.

- Záujem o ochranu prírody sa nepreniesol do právomoci štátnej ochrany prírody. Jej hlas je len poradný.

Štátna ochrana nemá vo svojej správe rezervácie a chránené územia. Pravda, pri jej súčasnom stave - ako bol naznačený v predchádzajúcom, by si s nimi neporadila. A tak pretrvávajú stav, keď majiteľ územia vyhláseného za cenné musí trpieť obmedzenia štátnej ochrany prírody, no nemusí mať kapacity na praktickú údržbu chránených lokalít. Často preto tieto územia zostávajú územím nikoho.

Nízka je právomoc štátnej ochrany pri vyhlasovaní nových chránených území. Zdĺhavé administratívne konanie trvá neraz toľko, koľko zánik chráneného rastlinného či živočíšneho druhu. Aj preto má Bratislava málo chránených území. Praha na ploche o štvrtinu väčšej má 10-násobne viac chránených území.

f/ Náprava

Prírodné systémy, najmä živá príroda, to nemajú ľahké v žiadnom veľkom meste. No poznáme nemalé klimatické oblasti a priemyselné aglomerácie, kde by sa bez vytrvalej starostlivosti neudržal ani ten najodolnejší strom. A zeleň v nich nechýba. Naše problémy sú teda len relatívne. Niektoré prekážky sa dajú odstrániť zmenou prístupu riadiacich orgánov, iné trvaním na dodržiavaní zákonov a nariadení, ďalšie spoločenskou kontrolou i pomocou. V ďalšom predkladáme návrh opatrení, ktoré by zjavne prospeli situácii prírodných systémov v Bratislave.

1. Technicky dobudovať a kádovo prebudovať organizáciu ZARES
2. Vypracovať záväzné sadzobníky drevín a právne stanoviť peňažnú povinnosť za povolené výruby stromov.
3. Podrobiť revíziu všetky stavebné zámery /generely, smerný územný plán, projekčné zámery a pod./, ktoré vznikli v období, kedy sa nedoceňovala hodnota prírodná. Zhodnotiť ich efektívnosť.
4. Novelizovať zákon č. 1/1955 zb. o ochrane prírody, ako to bolo uložené MK SSR uznesením vlády SSR č. 27/1982.
5. Doplnok uvedeného zákona z roku 1986 /o priestupkoch a sankciách/ nemá doteraz judikatúru, nie sú v ňom jasne odlíšené pojmy "poškodenie" a "ničenie". Doplniť a právne vyjasniť.
6. Stanoviť jednoznačne, aby sa prostriedky plynúce na účet NVB z titulu pokút a sankcií používali na účet ochrany prírody, resp. na ochranu a tvorbu životného prostredia
7. Dobudovať ObNV odbornými pracovníkmi s náplňou ochrany prírody v zmysle uznesenia vlády SSR č. 27/1982.

8. Kompetenčne prebudovať i personálne posilniť odd. živ. prostredia na OÚPA NVB.
9. Dobudovať útvar ŠOP na MSPSOP. Pracovníkov vybaviť širšími právomocami. Zlepšiť technické vybavenie a dobudovať primeraný základný výskum.
10. Chránené územia zverovať do správy ŠOP. Vybudovať zložky údržby chránených území.
11. Vytvoriť normy pre valorizáciu krajiny ako takej, kde by bol do ocenenia zahrnutý celý prírodný

HLUČNOST

Väčší či menší hluk je sprievodným javom ľudskej činnosti, je jej odpadovým produktom podobne ako plynné emisie, znečistené vody a pod. Podobne ako pri nich je i miera hlučnosti prostredia presným zrkadlom úrovne kvality danej činnosti. Zastaralý stroj je spravidla i hlučným, rovnako zastaralé vozidlo, zastaralá technológia... Podobná úmera je v tých oblastiach, ktorých úlohou je hlučnosti čeliť. Keď napr. okná z Dreviny Turany už 12 rokov problematizujú kolaudovanie stavieb chronickým zatekaním, sotva možno čakať, že sa výrobca vysporiadal s otázkou ich protihlukovej izolácie. Podobný stav možno konštatovať v prevádzkach a pri rôznych technických zariadeniach, ktoré sú v bezprostrednej blízkosti bytov. Ak máte relatívne tiché bývanie a jedného dňa ktosi rozhodne, že do blízkosti vášho bytu bude umiestnená transformačná stanica, chladiace zariadenie pre sklad alebo plynová kotolňa atď. sotva môžete dúfať, že sa myslelo na váš nočný pokoj. Zvlášť nepriaznivým javom je skutočnosť, že takýto prístup k boju s hlučnosťou možno pozorovať i pri nových obytných súboroch. Opatrenia proti hlučnosti sa ešte stále dôsledne nevyžadujú v projektovej príprave, ani tam, kde je zrejmé, že v obytnej oblasti bude nadmerný hluk. Pri preberaní stavieb sa hlukovej kontrole nevenuje náležitá pozornosť. Pri reštauračných zariadeniach s nočnou prevádzkou, pri športoviskách, kultúrnych zariadeniach a pod. sa tiež málokedy uvažuje ako o zdrojoch hluku. Napr. v Petržalke sa pri zmenách dopravných koncepcií ocitli bytovky v bezprostrednej blízkosti dopravných komunikácií, /u nás najpoužívanejšie motorové vozidlá LADA, ŠKODA, IKARUS, majú výnimku z normy hlučnosti označenú v technickom preukaze./

iné zasa v blízkosti nového výrobného komplexu Bratislavských mlynov a pekární.

a) Dnešná situácia

Spolu je podľa priemetu URBIONu v Bratislave vystavených nadmernému hluku 150 000 obyvateľov. Sledovaná je najmä hladina hluku z dopravy, ktorého mapu vytvorili v r. 1987 na Ústave dopravného inžinierstva /príloha 1/. Merania sa vykonali na 462 miestach, hluková hladina povolená vyhláškou Min. zdrav. 14/1977 bola prekročená v 368 prípadoch /t. j. v 80 %/.

Hlukovú mapu mesta /aj mimo dopravných komunikácií/ vypracovala i Hygienická stanica mesta Bratislavy /1983/. Výsledky ukázali, že na 90,8 % lokalít bol zistený hluk vyšší než 65 dB/A, u 65,3 % lokalít bol hluk vyšší než 70 dB/A. (max. norma je pre obytné súbory 50-55 dB/A, pre školské súbory 45 dB/A a pre zdrav. zar. 40 dB/A)

Rokovanie komisie NVB pre živ. prostredie /15.3.84/ konštatovalo, že nadmerná bratislavská hlučnosť má svoj ekonomický dopad, a to vo zvýšenej práceneschopnosti zasiahnutých obyvateľov. Medzi stupňom hlučnosti a práceneschopnosťou je priama úmernosť. Upozorňuje sa tiež, že ok

ných priem. prevádzok, trafostaníc alebo komunikácií

Domnievame sa, že je naliehavo potrebné uplatniť v praxi uznesenia rady NVB, týkajúce sa boja s hlučnosťou, rovnako treba vypočítať varujúce hlasy hygienikov, lekárov a odborníkov pre životné prostredie a hlas 150 000 občanov zasiahovaných nadmernou hlučnosťou. Hlučností je treba vyhlásiť v Bratislave vojnu:

b) Náprava

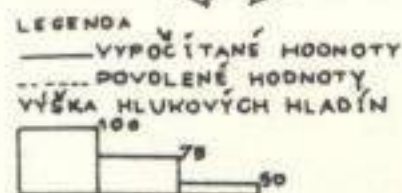
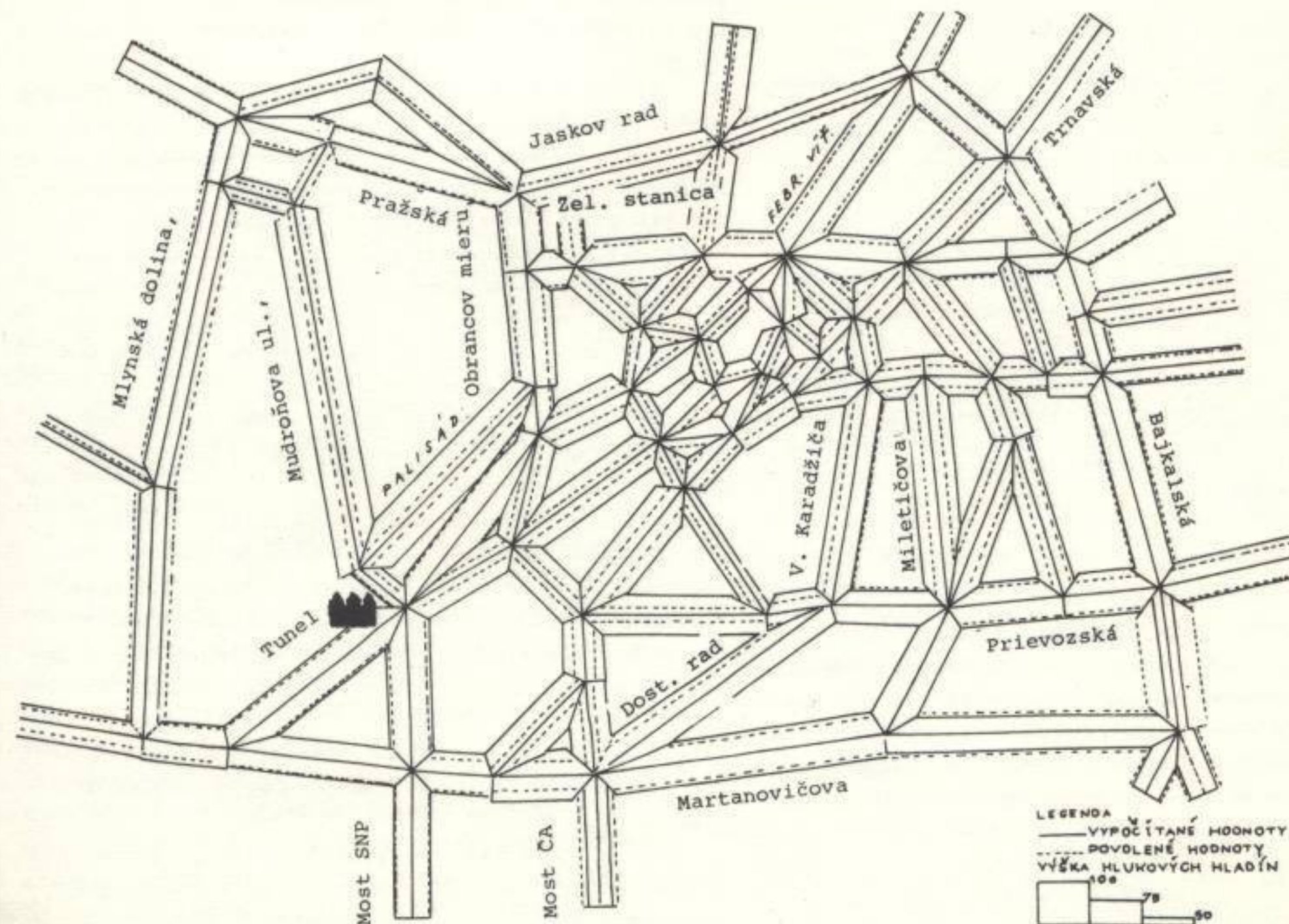
- decízne orgány musia dbať, aby žiadna nová prevádzka či zariadenie nezvyšovali terajšiu hlučnosť obytných súborov,
- urýchlene je treba prikročiť k vyradovaniu zastaralých a hlučných prevádzok a zariadení, ktoré ohrozujú zdravie pracujúcich, resp. občanov, bývajúcich v ich okolí,
- na frekventovaných dopravných ťahoch zlepšiť priepustnosť dopravy za pomoci najnovších metód uplatniť dôsledne zelené vlny, uplatniť pri riadení dopravy počítačové systémy, ktoré by pri prehustení odvádzali časť premávky náhradnými okruhmi, atď./,
- urýchlene budovať sieť trolejbusovej dopravy, najmä na úsekoch, ktoré sú najviac postihnuté hlukom a exhalátmi,
- na týchto úsekoch zastaviť premávku nákladných vozidiel /ich príspevok k hlučnosti je oproti

osobnému vozidlu až desaťnásobný!//

- budovať pešie zóny i mimo centrálnej oblasti,
- vypracovať taký systém postihov majiteľov hlučných prevádzok a zariadení, aby boli k náprave nútení ekonomickými tlakmi,
- ustaviť povinnosť /napr. v rámci zreorganizovanej a posilnenej kontroly verejnej čistoty/ kontrolovať a zisťovať zdroje hluku,
- začať s prípravou premiestnenia letiska, ktoré okrem hlučnosti výrazne obmedzuje rast mesta v smere vhodnom pre výstavbu,
- Dodržiavať normy prípustnej hlučnosti pre automobily /najmä nákladné/, ktoré sú v držbe na území Bratislavy. Pri tech. kontrolách vyradovať staré a hlučné vozidlá z prevádzky a nepovoľovať výnimky.
- vyzvať občanov postihnutých vo svojich bytoch nadmerným hlukom z technických zariadení, aby na tieto upozornili. Premiestňovať hlučné zariadenia, prípadne riešiť zníženie ich hlučnosti,
- do boja s hlukom zapojiť výskumné a vývojové pracoviská ako i závody, výskumné ústavy a vysoké školy.
- zvýšiť podiel zvukoizolačnej zelene na území mesta

ZÁTAŽOVÝ DIAGRAM HLUKU, OBLASŤ CENTRA

BRATISLAVY, VYPRACOVAL UDI BRATISLAVA 1985

UDI-BRATISLAVA-HP9831A

dlhodobých následkov únikov rádioaktívnych látok do životného prostredia - čo v prvom rade znamená, že je potrebné Hygienickú službu Bratislavy vybaviť potrebnou technikou i právomocami.

Zároveň je treba, najmä s ohľadom na rast počtu rôznych jadrových zariadení, zoznámiť verejnosť s možnými rizikami a tiež ju pripraviť na to, čo robiť v prípade havárie a rádioaktívneho zamorenia prostredia.

Pozn. 1: Absorbovaná dávka - množstvo energie žiarenia odovzdané látke na jednotku hmotnosti. Jednotkou je 1 Gray /Gy/ 1 Gy = 1 J/kg

1 Sievert /Sv/ je jednotka vyjadrujúca škodlivé účinky žiarenia na živé objekty. Je to vlastne absorbovaná dávka vážená akostným faktorom podľa druhu žiarenia /napr. rtg žiarenie má faktor 1, protóny a alfa častice majú faktor 10, neutróny 3 atď./.

Problém zintímnenia takýchto priestorov je poučný najmä na zrealizovanej úprave Gottwaldovho námestia, ktoré má koncepciu barokovej záhrady príliš diktujúcej človeku, bez pohody v priebežnom pohybe, či posedení v akomkoľvek počasí.

Záver

Zachovať sa kultúrne k mestu, jeho priestorom, architektúram a k všetkým neúplne vymenovateľným hodnotám, je nateraz obrovský problém aj v časti inštitucionalizovanej ako historické jadro. Centrálna mestská oblasť so svojou historickou štruktúrou sa nás týka rovnako bytostne, a preto sa nemôžeme uspokojiť len s momentálne reálnymi riešeniami, ale treba vedieť o hodnotách, ktoré sa musia zachovať alebo obnoviť. Či sa tak bude diať konzervátorsky alebo "tvorivo", vždy sa musí povýšiť zákonitosť štruktúry, prípadne ju rehabilitovať /časti B a L/. Doterajšia práca projektantov väčšinou sledovala výlučné postavenie ich architektúr, čo je prejavom protispoločenského myslenia a následky nesie celá štruktúra /budova SNG, rozhlasu, Pioru a spol., administr. na Dunajskej, most SNP, Suché mýto, výšková budova Incheby, atď./ Existuje zázemie architektov, ktorí "sa nechovajú v meste ako v pustej krajine" a ich návrhy /napriek diskusiám okolo súčasného jazyka architektúry a dodávateľským realitám/ neodevaluju hodnoty, ktoré ešte presnejšie budeme definovať v budúcnosti. V súčasnosti musí ísť o to, aby sa vytvorili reálne možnosti aspoň pre otvorenú diskusiu o koncepcii urbanizmu Bratislavy. Nie je možné, aby po desaťročia pretrvávali anachronické tendencie v oblasti tvorby mestského prostredia, ktoré negujú kultúrnu zakotvenosť obyvateľa v historickej štruktúre a snažia sa mu nanútiť prostredie čisto utilitárne alebo vytvorené na základe neživotných predstáv "papierového" urbanizmu. Tým by sa snáď vytvorili isté teoretické predpoklady pre harmonické riešenie budúcnosti nášho mesta.

SITUACIA OBCHODNEJ ULICE V URBANISTICKEJ STRUKTÚRE STARÉHO MESTA:

- Súčasná zástavba Obchodnej, Vysokej, Drevenej a Poštovej ulice
- Jestvujúce uličné bloky bývalého Ferdinandovho mesta
- Urbanistická štruktúra štátnej mestskej pamiatkovej rezervácie
- Vymedzenie kompaktných historických urbánných útvarov
- Plošná osonácia od začiatku 20. storočia

VÝSTAVBA

a/ Tvorba mesta

Bratislava až do konca 19. storočia bola mestom s veľmi málo dotknutou historickou štruktúrou, s takmer verne zachovanou stredovekou parceláciou, uličnou sieťou i logickým ohraničením. Slohovým zmenám a modernizácii podliehali viac-menej len fasády budov, pričom ich stavebné jadrá sa prechovávali z jedného historického obdobia na druhé. Bratislava dovtedy rástla nie cestou radikálneho nahrádzania starého novým, ale cestou adaptácie jestvujúceho a postupným /aditívnym/ územným rastom.

Výstavba mesta zodpovedala zdrojom a priestorovým možnostiam, jej smer bol ovplyvňovaný výnosmi panovníkov o daniach, privilégiách, mýt-nych či trhových právach a pod.

Známe sú i priame územné rozhodnutia, napr. výnos Márie Terézie o zasypaní vodnej priekopy a výstavbe za ňou.

V období po zbúraní hradieb výstavba sledovala logiku spojnic s blízkymi osadami, ktoré Bratislava postupne pohlcovala, bez toho, že by sa menila ich funkčná či architektonická dispozícia. Tak vznikol zhruba dnešný obvod I.

Na počiatku tohoto storočia sa začína stavať na plochách bez jasnej historickej osnovy, a preto vzniká prvý regulačný plán Bratislavy /1909, Paloczi, Súťaž v roku 1929 prináša pásmový plán mesta/

Po vzniku ČSR sa Bratislava prudko rozvíja, dosahujú sa najvyššie indexy rastu obyvateľov.

Dalšia etapa rozvoja nastáva po r. 1945. Územné plány /1948, 1954/ i výsledky povojnového rozvoja potvrdzujú, že prioritný bol rozvoj priemyslu. Po r. 1968 sa nová politicko-správna úloha Bratislavy stáva dôvodom novej výstavby. Deje sa tak v dvoch účelom i podobou odlišných rovinách. Jednak rastú nákladné a atypické budo-

vy úradov a nadmeských inštitúcií, ktoré majú okrem pragmatickej funkcie spravidla tiež reprezentačnú funkciu. Pozorujeme snahu po nových dominantách, po zvláštnych konštrukciách, po celoštátnych prvenstvách v kvantifikovateľných parametroch /napr. výška/ atď. Tieto dominanty si vynucujú nadmerné investície, výstavbu vo viacerých prípadoch sprevádzali asanácie hodnotných budov, vnucujú svojmu okoliu nepriemerané merítka atď., atď.

Druhá cesta vo výstavbe Bratislavy viedla ku vzniku rozsiahlych panelových obytných štvrtí. Svoj vrchol tento druh výstavby dosiahol v Petržalke, kde máme najväčší súbor panelových bytoviek v ČSSR.

b/ Petržalka

1. Sanca

Nová Petržalka mala byť mestom; moderným, plnohodnotným pravobrežným doplnením Bratislavy. Mala byť "základom socialistickej prestavby Bratislavy" /M. Lajčiak/. Našej

3. Aká mala byť.

Výsledky medzinárodnej súťaže špeciálna komisia zhrnula do siedmych hlavných zásad, ktoré mali byť pre budúci projekt záväzné. K ich presnému zneniu sa ešte vrátíme. Zatiaľ toľko, že koncentrovali esenciu všetkého, čo by sme si v Petržalke želali: dobré životné prostredie, veľkomestský duch, komplexné vybavenie, zachovanie ľudskej mierky, charakteru krajiny, atď.

Prvý návrh na výstavbu Petržalky /pre 150 000 obyvateľov/ vypracoval tím UHA /Ing. arch. Steller/. 80 odborníkov z rôznych odborov tri roky po súťaži predložilo projekt novej Petržalky, ktorý bol zanedlho schválený vládou SSR. Hoci tým projekt nadobudol záväzný charakter, nerealizoval sa.

Predbežne nemožno analyzovať zložitú hru osobných a skupinových záujmov, ktorá viedla napokon k tomu, že sa kvalitný návrh UHA v ďalšom neakceptoval ani vo svojich neoddiskutovateľných prínosoch. Plánovanie Petržalky sa prenieslo do Stavoprojektu. Tu sa projektanti prispôbili tzv. reálnym, zjednodušujúcim požiadavkám stavebnej výroby. Stavoprojekt vypracoval len projektovú štúdiu /na vyhotovenie projektu už nebol čas/ a podľa tej sa r. 1973 začalo stavať. Projektová štúdia sa v mnohom líšila od návrhu UHA a od siedmych zásad, ktoré v r. 1967 stanovila komisia konkurzu. No ani tejto štúdií napokon nebolo súdené, aby sa zhmotnila podľa predstáv svojich tvorcov. V Stavoprojekte bol funkciou hlavného inžiniera poverený Ing. arch. Chovanec, ktorý pod tlakom pre ostrý nesúhlas s postupnými kompromismi a ústupkami voči pôvodným predstavám odstúpil a napokon odišiel zo Stavoprojektu. Jeho nástupca, Ing. arch. Talaš, najostrieľanejší staviteľ bratislavských sídlisk, v rozhovore pre časopis Projekt hodnotí dnešnú podobu svojej štúdie neradostne: konštatuje, že predstavy projektantov sa spíňajú len minimálne, že služby a obchody v parteroch bytoviek sa nerealizujú v pôvodnom rozsahu /zariadenia zlúčenej komplexnej

vybavenosti úplne vypadli z realizácie/. Škála bytov je úzka, architekti sú proti výrobe slabí, chýba čas i prostriedky na dotiahnutie detailov ... termín je hlavným zaklínadlom.

4. Aká je?

V Petržalke dnes, 14 rokov po slávnostnom osadení základného kameňa na nám. Hraničiarov, býva cca 130 000 obyvateľov. Na ploche 36 km² žije viac ľudí, než v priemernom slovenskom okrese. Podľa počtu obyvateľov je Petržalka tretím najväčším slovenským mestom /po Bratislave a Košiciach/. Do roku 2000 sa má počet obyvateľov zvýšiť na 200 000.

Petržalka sa však nestala pravobrežným mestom, je len veľkým, monofunkčným a nepekným prívěskom Bratislavy. "Za Petržalku sa pomaly, ale isto hanbíme" /M. Lajčiak/.

A/ Urbanizmus Petržalky

Koncepcia bola, ako sme už spomínali, určená siedmymi zásadami. Porovnajme ich so skutočnosťou:

Požiadavka: 1/ Potreba dosiahnuť úzky vzťah medzi ľavobrežným mestom a jeho rozšírením na pravom brehu v Petržalke.

Výsledok: Prav

cit, že sa ich potrebám vyhovel vhodne a obrazotvorne.

Výsledok: Celkove možno povedať, že Petržalka je v súčasnom stave provizóriom, v ktorom sa takmer vôbec neuplatnili komisiou odporučené podnety konkurzu. Občania majú pocit, že sa ich potrebám nevyhovelo.

B/ Byty

Bez ohľadu na podobu projektu je už dnes diskutabilné, prečo sa Petržalka stavala panelovou technológiou. Je zo všetkých najdrahšia /o 30 % drahšia než dom postavený tradičnou technológiou kombinovanou s liatym betónom/. Je najmenej variabilná. Nemusí byť ani najrýchlejšia, budovy z liateho betónu sa stavajú rovnako rýchlo. Veľkou nevýhodou je nízka priebežná obnoviteľnosť a adaptabilnosť panelových stavieb a neúmerne vysoká energetická náročnosť pri užívaní.

Kvalita petržalských bytov je od začiatku terčom sťažností a nespokojnosti nájomníkov. Byty sa odovzdávajú s oneskorením a navyše so závadami z ktorých značná časť má trvalý a neodstrániteľný charakter. Odhaduje sa, že šťastný majiteľ bytu investuje cca 20 000 do odstraňovania závad, do výmeny tapiet, opravy notoricky netesniacej steny na balkón a pod. Mnohí sa pustia do obmurovania bytového jadra, ktoré zvukovo neizoluje hygienické miestnosti od bytu, ani od bytov susedov. Iní sa pokúšajú zvýšiť kvalitu bytu tým, že omietajú steny, vylepšujú kuchynské vybavenie, vymieňajú nevkusné podlahoviny, atď. Byty teda prichádzajú nájomníkov draho, treba tiež poznamenať, že aj bežné nájomné je v Petržalke zo všetkých sídlisk najvyššie. Po stránke dispozičného riešenia sú byty relatívne lepšie, než na iných sídliskách /väčšie kuchyne, neprechodné kúpelne/. Nevhodne sú riešené vstupné a spoločné priestory domov, veľakrát zalamované chodbové priestory, príliš zložitý prístup k bytom.

C/ Životné prostredie

Prostredie v okolí bytoviek zostáva dlho neupravené. /Na rozdiel od Prahy, kde NV vydáva kolaudačné rozhodnutie na byty až potom, keď je dokončená úprava okolia./ Nedokončená úprava okolia súvisí s pražnosťou, ktorá v Petržalke prekračuje hygienické normy. Zamorenie priemyselnými exhalátmi je o niečo nižšie než v priemyselných zónach, keďže jeho zdroje ležia mimo Petržalku. Značná je však zaťaženosť exhalátmi z automobilovej dopravy.

Zeleň - pôvodná zeleň bola v obytných zónach až na malé výnimky úplne odstránená. Výsadba novej zápasí s nedostatkom vlhky, s nedostatočnými kapacitami ZARES-u a často i s nezáujmom alebo vandalstvom neasimilovaných obyvateľov. Lužné lesy sa nepremyslene vytínajú.

Vodné zdroje sú dostatočné čo do kvantity, pokiaľ ide o kvalitu pitnej vody, je zhruba

rovnaká ako inde. Mešská výstavba čističky, všetky pravobrežné odpady sa vypúšťajú bez čistenia do rieky.

Povrchové vody: Z pôvodných "benátok" zostali návrhy napustiť aspoň Chorvátske rameno. Zatiaľ napriek vytrvalým návrhom ochranárov i odborníkov nie je rozhodnuté, či

riadenia informačného systému, piktogramy, chýba vhodná úprava chodníkov, zábradlí, chýbajú i také prosté a užitočné maličkosti ako sú nájazdy pre invalidov a detské kočíky na prechodoch, rampy v podchodoch, verejné vodovody pitnej vody, atď.

Nezaoberali sme sa ani situáciou peších zón: stručne sa dá povedať, že boli vyhlásené len administratívne, chýba dotvorenie patričnými zariadeniami, nedobudovalo sa kultúrne zázemie, ktoré by do existujúcich peších zón vťahovalo verejný život a nielen opilcov. Nedarí sa zastaviť živelný rast výnimiek vjazdu, malá je i každodenná kontrola a postihovanie tých, ktorí porušujú zákaz vjazdu bez povolenia. Tvorba ďalších peších zón, hoci obyvateľmi veľmi vítaná, sa deje pomaly - najmä na sídliskách.

Nezaoberali sme sa ani otázkou efektívneho využívania devastovaných a rôzne "zabudnutých" plôch. Tvorba - pri všetkej núdzi o priestor - až 12,1 % z územia mesta.

Cieľom takejto, rozsahom obmedzenej štúdie, nemohla byť úplnosť ani vyčerpávanosť. Skôr sa domnievame, že ako odborníci i ako občania môžeme a máme upozorniť na neúnosnosť ďalšieho odkladania prechodu ku kvalitatívnemu rozvoju Bratislavy. Občania sledujú so znepokojením následky doterajšieho spôsobu výstavby, ktorý bol až príčasto poznačený neodbornosťou, a nekonceptnosťou. Vyvstávajú otázky: ako je možné, že o investovaní miliónov sa rozhoduje nekomplexne ..., ako je možné, že za chyby vo výstavbe, sa nik nezodpovedá... ako je možné, že prekonané koncepcie sa ďalej realizujú...

Domnievame sa, že pri ďalšej tvorbe hlavného mesta SSR Bratislavy, treba zásadne zmeniť názor na priority výstavby a investície zamerať na kvalitatívny rozvoj mesta. Zanedbávanie nevýrobných oblastí, životného prostredia, občianskej vybavenosti atď. nahromadilo pred nás také problémy, že sotva bude stačiť dvadsaťročie, aby sa narušený organizmus mesta vyvážil.

zlepšenie svojej životnej situácie. Jeho prostredie vytvárajú dospelí. Zanedbávanie detí a mládeže v hlavnom meste Slovenska je treba nazvať pravými slovami - je to protispoločenská tendencia. Hazarduje sa so zdravím /fyzickým, psychickým i sociálnym/ budúcej generácie.

Návrhy sú zrejmé z doteraz povedaného a poznajú ich dobre všetci, ktorí sú zodpovední za postavenie tých slabších v našom meste.

